

GEOGRAFIA D'ESPANYA

2n CURS DE BATXILLERAT

CURS ACADÈMIC 2017-2018

PROGRAMACIÓ DIDÀCTICA

I. INTRODUCCIÓ

1. JUSTIFICACIONS

La normativa educativa encomana als departaments didàctics la concreció i el desplegament del currículum de les ensenyances assignades en programacions docents, tenint en compte les directrius i els criteris emanats de la comissió de coordinació pedagògica.

En compliment dels preceptes, i en ús de l'autonomia pedagògica reconeguda també per la legislació vigent, el professorat del Departament de Geografia i Història de l'IES Enric Valor de Pego ha decidit aquest document com a proposta de programació de l'assignatura de Geografia (d'Espanya) de 2n de Batxillerat, per tal que accomplisca, entre altres, les següents finalitats:

- Facilitar la pràctica docent.
- Assegurar la coherència entre les intencions educatives del professorat i la seua posada en pràctica en l'aula.
- Servir com a instrument de planificació, desplegament i avaluació dels processos d'ensenyament i aprenentatge.
- Oferir el marc de referència més pròxim per a organitzar les mesures d'atenció a la diversitat de l'alumnat.
- Proporcionar elements d'anàlisi i judici per a l'avaluació del projecte educatiu, de la concreció del currículum i de la mateixa pràctica docent.

En relació amb l'anterior, cal observar que es tracta d'una proposta oberta i flexible, en haver d'adequar-se a la realitat del centre, de l'entorn socioeconòmic i cultural, dels grups d'alumnat amb qui treballem i de cada alumne i alumna en particular, i en haver de revisar-se permanentment, contrastant-la dia a dia mitjançant la seua aplicació pràctica i modificant aquells aspectes que no estiguen resultant útils i eficaços per a aconseguir els objectius proposats.

2. NORMATIVA LEGAL DE REFERÈNCIA

La proposta s'hi fonamenta en la normativa educativa vigent, en què sobresurten les següents disposicions que han servit de base:

- La **LLEI ORGÀNICA 2/2006**, de 3 de maig, d'Educació. (BOE del 04-05-2006).
- La **LLEI ORGÀNICA 8/2013**, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa. (BOE del 10-12-2013).
- El **REIAL DECRET 1105/2014**, de 26 de desembre, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'Educació Secundària Obligatoria i del Batxillerat. (BOE del 03-01-2015).
- L'**ORDRE ECD/65/2015**, de 21 de gener, per la qual es descriuen les relacions entre les competències, els continguts i els criteris d'avaluació de l'educació primària, l'educació secundària obligatòria i el batxillerat. (BOE del 29-01-2015).
- El **DECRET 87/2015**, de 5 de juny, del Consell, pel qual estableix el currículum i desplega l'ordenació general de l'Educació Secundària Obligatoria i del Batxillerat a la Comunitat Valenciana. (DOCV del 10-06-2015).

3. CONTEXTUALITZACIÓ

Estem d'acord en què l'acció educativa està influïda per variables del medi físic i social en què es desenvolupa, és a dir, per la realitat i les necessitats plantejades en cada situació escolar concreta. En conseqüència, convindrà conèixer des d'on anem a educar, és a dir, quin és el nostre context escolar.

L'IES Enric Valor de Pego (La Marina Alta), amb poc més de 40 anys d'història com

a institut independent de l'IES Historiador Chabàs de Dénia, és l'únic centre públic de secundària de la localitat, la qual compta amb una població que supera lleugerament els 10.000 habitants.

El nostre institut s'individualitza, entre altres aspectes, pels següents trets que el caracteritzen:

L'OFERTA D'ENSENYAMENTS

El centre integra els estudis corresponents a l'Educació Secundària Obligatòria, els de Batxillerat (en les modalitats de Ciències i Tecnologia, i d'Humanitats i Ciències Socials) i els de Formació Professional, tant la Bàsica (de Jardineria i d'Informàtica d'Oficina) com el de Grau Mitjà d'Informàtica.

LA POBLACIÓ ESCOLAR

Pel que fa a les localitats de procedència, el centre arrecplega, en els ensenyaments d'ESO, a més de l'alumnat de Pego, principalment, a l'alumnat de les Valls.

Hi ha també alumnat procedent d'altres poblacions de les comarques de la Safor i la Marina Alta, cursant estudis de Formació Professional Bàsica, o postobligatoris, al Batxillerat i al Cicle Formatiu de Grau Mitjà.

Encara que es tracta d'un alumnat majoritàriament autòcton, també des d'aquests llocs esmentats hi arriba, però cada vegada menys, alumnat immigrant, principalment europeu (d'Alemanya, Regne Unit, Rússia i Ucraïna), però també sud-americà (de l'Equador, com a país més destacat), i del Magreb (sobretot del Marroc). En molts dels casos, són alumnes que ja estan bastant integrats en la zona d'arribada, a nivell lingüístic i cultural, per fet d'haver-hi arribat ací ja fa anys.

Quant al nombre de la població escolar, si als darrers anys ha oscil·lat entre els 400-500 alumnes, en aquest curs 2016-2017 el centre compta amb un total de cinc-cents i escaig d'alumnes, dels quals uns 46 ho són a 2n de Batxillerat, 26 dels quals cursen la matèria de Geografia, distribuïts en 2 grups ordinaris. Es tracta d'alumnes que provenen, per aquest ordre, de famílies treballadores del sector terciari, industrial, i agrari, agrícola fonamentalment, el qual, amb el temps, ha anat perdent pes en el panorama econòmic de la comarca de Pego i les Valls.

ELS VALORS SOCIALS DEMOCRÀTICS

D'acord amb el Projecte Educatiu, el nostre centre fomenta els valors socials bàsics com la tolerància, la no-discriminació, la llibertat, el respecte, la pau, la convivència, la justícia, la responsabilitat, la cooperació, la solidaritat..., que responen a un projecte vàlid de societat, més lliure, plural, justa, pacífica, i respectuosa envers les persones i l'entorn.

En relació amb l'anterior, el centre és també un àmbit privilegiat per a la recuperació, el foment i la defensa dels nostres trets d'identitat com a poble, amb la seua llengua i cultura, amb el propòsit que esdevinguen un espai integrador per a tothom.

EL VALENCIÀ COM A LLENGUA VEHICULAR

El centre es localitza en una comarca de predomini lingüístic valencià, el que explica que la majoria de grups, i en el cas de 2n de Batxillerat la seua totalitat, corresponen al Programa d'Ensenyament en Valencià (PEV).

De conformitat així mateix amb el nostre Disseny del Programa d'Educació Bilingüe i del Pla de Normalització Lingüística, la llengua vehicular al centre és el valencià, que ha d'usar-se en tots els àmbits: administració, claustre, consell escolar, reunions amb pares, comunicats, activitats d'ensenyament-aprenentatge, etc.

L'HORARI CONTINUAT

El nostre centre, pel seu caràcter comarcal, té un règim horari continuat, amb classes de matí, des de les 8:00 a les 15:05 hores, i està obert algunes vesprades per a activitats diverses: formació del professorat en grups de treball, reunions de coordinació, reunions del Claustre i/o del Consell Escolar...

EL PROFESSORAT

El nostre centre acull una plantilla de professorat de 56 membres, la majoria dels quals pertanyen a la plantilla fixa des de fa temps, el que es particularment vàlid per al Departament de Geografia i Història, la qual cosa ha servit per a cohesionar l'equip humà, establir les propostes educatives encetades, millorar el coneixement i seguiment del nostre alumnat... Per altra part, el professorat ha participat i participa, també des de fa temps, en programes formatius de tot tipus, per trobar-se al capdavant de la seua tasca educativa: diversos projectes de formació en centres i grups de treball; projectes europeus (Sòcrates-Comenius; Leonardo da Vinci; Projecte Regio); tutorització en la formació inicial del professorat, etc.

NOVES INFRAESTRUCTURES I MÉS RECURSOS

Arran de la construcció d'un nou centre, en funcionament a partir del curs 2011-2012, han millorat i s'han eixamplat les infraestructures i recursos disponibles fins ara per a emprendre més eficaçment les tasques educatives. Però encara hi ha mancances (falta d'espais i d'equipament divers en aquestos), que hauran de ser resoltes amb el temps.

LA RELACIÓ AMB L'ENTORN

El nostre centre manté una estreta relació amb l'entorn.

Amb l'Ajuntament s'hi col·labora a través del Consell Escolar Municipal i a través de l'intercanvi de serveis; els nostres locals són la seu d'algunes activitats municipals, així com del CREAMA i, d'altra banda, tant l'Ajuntament com el CREAMA ens ajuden dins l'àmbit de les seues competències. Amb els serveis socials tenim contacte constant i permanent, tant amb els del municipi de Pego com amb els de la Mancomunitat de la Marian Alta, d'on són originaris alguns/es alumnes; col·laborem amb els programes de prevenció de l'absentisme escolar i amb l'orientació de les famílies, que deriven, de vegades, al SEAFI o a la UCA. També, dins el programa de prevenció de l'absentisme escolar i l'exclusió social, també col·laborem amb les forces de seguretat (Policia Local i Guàrdia Civil).

Per altra part, des de les distintes matèries que conformen el currículum escolar, i molt especialment en el cas de la matèria de Geografia i Història, per la seua naturalesa i objecte d'aprenentatge, de caràcter social, es fa servir l'entorn físic i humà, a escala local/comarcal, com a important recurs didàctic i, a la vegada, com a objecte d'aprenentatge, en les activitats d'ensenyament-aprenentatge a l'aula i fora d'ella: eixides, treballs de camp, investigacions, etc., sobre les formes del paisatge natural, les aigües, el clima, la marjal Pego-Oliva, estudi d'indústries locals, cooperativa agrícola de Pego, patrimoni historicoartístic de la zona, Museu Etnogràfic de Pego, Casa de la Cultura-Centre d'Exposicions de Pego, etc.

En aquest context general que s'acaba de dibuixar hem de situar el nostre alumnat de Geografia de 2n de Batxillerat.

II. OBJECTIUS

1. OBJECTIUS PRESCRIPTIUS GENERALS D'ETAPA

De conformitat amb el que disposa l'article 25 del **Reial Decret 1105/2014**, de 26 de desembre, del Ministeri d'Educació, el Batxillerat contribuirà a desenvolupar en l'alumnat les capacitats que li permeta:

a) Exercir la ciutadania democràtica, des d'una perspectiva global, i adquirir una consciència cívica responsable, inspirada pels valors de la Constitució espanyola, així com pels drets humans, que fomenti la coresponsabilitat en la construcció d'una societat justa i equitativa.

b) Consolidar una maduresa personal i social que els permeti actuar de manera responsable i autònoma i desenvolupar el seu esperit crític. Preveure i resoldre pacíficament els conflictes personals, familiars i socials.

c) Fomentar la igualtat efectiva de drets i oportunitats entre homes i dones, analitzar i valorar críticament les desigualtats i discriminacions existents, i en particular la violència contra la dona, i impulsar la igualtat real i la no-discriminació de les persones per qualsevol condició o circumstància personal o social, amb atenció especial a les persones amb discapacitat.

d) Consolidar els hàbits de lectura, estudi i disciplina, com a condicions necessàries per a l'aprofitament eficaç de l'aprenentatge, i com a mitjà de desenvolupament personal.

e) Dominar, tant en la seva expressió oral com escrita, la llengua castellana i, si s'escau, la llengua cooficial de la seva comunitat autònoma.

f) Expressar-se amb fluïdesa i correcció en una o més llengües estrangeres.

g) Utilitzar amb solvència i responsabilitat les tecnologies de la informació i la comunicació.

h) Conèixer i valorar críticament les realitats del món contemporani, els seus antecedents històrics i els principals factors de la seva evolució. Participar de manera solidària en el desenvolupament i la millora del seu entorn social.

i) Accedir als coneixements científics i tecnològics fonamentals i dominar les habilitats bàsiques pròpies de la modalitat elegida.

j) Comprendre els elements i els procediments fonamentals de la recerca i dels mètodes científics. Conèixer i valorar de manera crítica la contribució de la ciència i la tecnologia en el canvi de les condicions de vida, així com consolidar la sensibilitat i el respecte cap al medi ambient.

k) Consolidar l'esperit emprenedor amb actituds de creativitat, iniciativa, treball en equip, confiança en un mateix i sentit crític.

l) Desenvolupar la sensibilitat artística i literària, així com el criteri estètic, com a fonts de formació i enriquiment cultural.

m) Utilitzar l'educació física i l'esport per afavorir el desenvolupament personal i social.

n) Consolidar actituds de respecte i prevenció en l'àmbit de la seguretat viària.

2. OBJECTIUS DE LA MATÈRIA DE GEOGRAFIA I COMPETÈNCIES CLAU RELACIONADES.

D'acord amb allò establert al **Decret 87/2015**, a 2n de Batxillerat la matèria de Geografia, com ciència a diferenciadora de l'espai terrestre i de la interrelació entre el medi natural i humà a l'hora de configurar els espais geogràfics, se centra en l'estudi i comprensió de l'espai geogràfic espanyol.

Tenint en compte els blocs de continguts i criteris d'avaluació prescriptius establerts en aquesta norma, es dissenya la proposta d'objectius que segueix:

A 2n de Batxillerat, l'ensenyament de la matèria de Geografia contribuirà a desenvolupar en l'alumnat les capacitats que li permeta:

En relació amb el bloc 1, de **continguts comuns a l'aprenentatge de la Geografia**:

- BL1.1. Planificar la realització d'una indagació per a explicar els fets i processos geogràfics que configuren el territori espanyol, definir problemes a partir de preguntes i hipòtesis i proposar de forma autònoma un pla ordenat i flexible d'accions que facilite la selecció d'informació i recursos a partir de fonts diverses, l'organització del temps necessari i del treball individual i grupal. Competències clau relacionades: CAA, SIEE.

- BL1.2. Seleccionar i organitzar la informació sobre fets i processos geogràfics en el territori espanyol, d'acord amb uns objectius previs, a partir de la comprensió de textos

orals i escrits, continus i discontinus, usats com a fonts, a les quals s'hi pot accedir a través de diversos mitjans (biblioteques, Internet, eixides de camp) i aplicar estratègies, conformes al seu nivell, de búsqueda, registre, selecció i organització de la informació i decidir si dites fonts són adequades, fiables, suficients i si posseeixen algun sesgo per la seua procedència i context de creació. Competències clau relacionades: CAA, SIEE, CC LI.

- BL1.3. Interpretar les dades, evidències i informació mitjançant la seua representació en forma de gràfiques, diagrames, taules, mapes temàtics, informes o síntesis de conclusions, usar destresses cartogràfiques, situar els fets fonamentals en una perspectiva geogràfica que combine diverses escalas i reconèixer la importància de dita perspectiva per a donar sentit als processos geogràfics. Competències clau relacionades: CAA, CSC.

- BL1.4. Comunicar de forma oral o per escrit el procés d'aprenentatge i els seus resultats mitjançant textos corresponents a diversos gèneres, complir els requisits formals, l'adequació, la coherència i la correcció gramatical corresponents al seu nivell educatiu per a transmetre de forma organitzada els seus coneixements, interactuar en diversos àmbits amb un llenguatge no discriminatori i utilitzar amb precisió la terminologia conceptual adequada. Competències clau relacionades: CAA, CCLI.

- BL1.5. Usar diferents ferramentes informàtiques per a buscar, seleccionar i emmagatzemar diversos documents, considerats com a fonts, de forma contrastada en mitjans digitals i col.laborar i comunicar-se per a elaborar continguts i interpretar-los compartint dita informació en entorns virtuals d'aprenentatge i adoptar un comportament que previnga males pràctiques. Competències clau relacionades: CAA, CD, SIEE.

- BL1.6. Organitzar un equip de treball distribuint responsabilitats i gestionant recursos perquè tots els seus membres participen i assolisquen les metes comuns, influir positivament en els demés generant implicació en la tasca i utilitzar el diàleg igualitari per a resoldre conflictes i discrepàncies actuant amb responsabilitat i sentit ètic. Competències clau relacionades: CAA, CSC, SIEE.

- BL1.7. Gestionar de forma eficaç tasques i projectes, fer propostes creatives i confiar en les seues possibilitats, mostrar energia i entusiasme durant el seu desenvolupament, prendre decisions raonades assumint riscos i responsabilitzar-se de les pròpies accions i de les seues conseqüències.

Competències clau relacionades: CAA, CSC, SIEE.

- BL1.8. Buscar y seleccionar informació sobre entorns acadèmics i professionals vinculats amb els coneixements geogràfics corresponents al batxillerat i analitzar els coneixements, habilitats i competències necessàries per al seu desenvolupament i comparar-les amb les seues pròpies aptituds i interessos per a generar alternatives davant la presa de decisions vocacional.

Competències clau relacionades: CAA, CSC, SIEE.

En relació amb el bloc 2 de continguts, **Espanya i la seua singularitat geogràfica:**

- BL2.1. Analitzar els elements naturals, socials i territorials d'Espanya que li confereixen unitat i argumentar la seua singularitat geogràfica com a un espai de contrastos.

Competències clau relacionades: CSC.

- BL2.2. Explicar l'organització territorial espanyola com a resultat d'un procés històric de canvis i continuïtats, no acabat, mitjançant la comparació de mapes històrics i actuals, y analitzar les actuacions i interessos dels diferents agents socials i polítics, per a comprendre la creació de sentiments de pertinença a un territori concret.

Competències clau relacionades: CSC.

En relació amb el bloc 3 de continguts, **la diversitat del medi físic:**

- BL3.1. Analitzar la distribució espacial i les característiques dels espais naturals a Espanya i exemplificar la influència de les condicions naturals sobre les accions humanes relatives a les xarxes de transport, la producció d'energia o a activitats econòmiques utilitzant fonts diverses.

Competències clau relacionades: CSC,CMCT.

- BL3.2. Comparar espais geogràfics espanyols de diferent magnitud resultants de la interrelació entre el medi i els grups socials i constatar la seua manifesta diversitat en la seua varietat paisatgística amb l'ajuda de l'observació d'imatges, la interpretació de mapes temàtics i l'organització de la informació amb diferents tipus de gràfics.

Competències clau relacionades: CSC,CMCT.

- BL3.3. Avaluar els riscos i els problemes que planteja el medi físic a Espanya mitjançant l'examen de la informació que proporcionen els mitjans de comunicació i proposar mesures per a evitar les actuacions humanes que contribueixen a agreujar dits efectes.

Competències clau relacionades: CSC,CMCT, SIEE.

- BL3.4. Analitzar críticament les actuacions humanes que ocasionen el deteriorament del medi natural a partir de l'anàlisi d'exemples concrets i realitzar propostes que afavorisquen la gestió racional i l'aprofitament sostenible dels recursos per a valorar la importància de conservar i protegir el patrimoni natural.

Competències clau relacionades: CSC,CMCT, SIEE.

En relació amb el bloc 4 de continguts, **activitats econòmiques i espais geogràfics:**

- BL4.1. Explicar la localització de les activitats econòmiques a Espanya en àmbits de diferent magnitud fent referència a factors ambientals i socials i elaborar un mapa temàtic de dita localització a partir de dades estadístiques.

Competències clau relacionades: CSC,CD.

- BL4.2. Analitzar la dinàmica i el funcionament d'espais geogràfics espanyols de diferent ordre de magnitud i de les seues interconnexions, i exemplificar-les tenint com a referència l'intercanvi de productes i béns (xarxes de transport i infraestructures energètiques) i d'informació, el desplaçament de població i la presa de decisions polítiques i econòmiques.

Competències clau relacionades: CSC.

- BL4.3. Explicar la formació i transformació dels espais econòmics fent referència als seus elements característics a partir de l'observació d'imatges de paisatges i dades estadístiques i argumentar la importància de la dimensió temporal per a comprendre la seua configuració actual.

Competències clau relacionades: CSC,CAA.

- BL4.4. Definir problemes socials i mediambientals relacionats amb l'actual sistema

i model de desenvolupament econòmic, i debatre propostes de millora a partir d'exemples publicats en els mitjans de comunicació.

Competències clau relacionades: CSC,CMCT,SIEE.

En relació amb el bloc 5 de continguts, **la població, el sistema urbà i els desequilibris territorials**:

- BL5.1. Descriure la distribució de la població i de les principals aglomeracions urbanes a Espanya mitjançant la interpretació de mapes temàtics, de dades estadístiques i d'imatges aèries, i relacionar-la amb diversos factors naturals i econòmics i les dinàmiques demogràfiques.

Competències clau relacionades: CSC,CD.

- BL5.2. Relacionar els factors que expliquen el model de creixement de la població amb la estructura demogràfica d'Espanya i d'algunes Comunitats Autònomes, i explicar alguns problemes demogràfics que es deriven d'aquesta interrelació mitjançant l'anàlisi de diferents gràfiques, dades estadístiques procedents de les fonts demogràfiques i mapes.

Competències clau relacionades: CSC,CAA.

- BL5.3. Analitzar la importància de les ciutats en l'organització del territori espanyol en diferents escales derivada de les funcions que desenvolupen i reconèixer dites funcions mitjançant l'examen d'imatges de paisatges urbans, cartografia digital i plànols sobre usos del sol.

Competències clau relacionades: CSC.

- BL5.4. Analitzar alguns problemes relacionats amb el procés d'expansió urbana a partir d'informació publicada pels mitjans de comunicació i estimar el grau d'adequació de les polítiques urbanístiques aplicades per a resoldre dits problemes.

Competències clau relacionades: CSC,CAA, SIEE.

- BL5.5. Establir la naturalesa, les causes i les conseqüències dels desequilibris a Espanya en diferents escales fent referència als processos demogràfic i socioeconòmics, i debatre sobre algunes mesures de cohesió territorial i els seus resultats basant-se en dades obtingudes d'informes institucionals adaptats al nivell de l'alumnat.

Competències clau relacionades: CSC,SIEE.

En relació amb el bloc 6 de continguts, **Espanya a Europa i al món**:

- BL6.1. Comprovar com afecta la pertinença d'Espanya a la Unió Europea i a altres espais geopolítics més amples examinant aspectes relatius a l'intercanvi de productes, béns, serveis i informació, al desplaçament de les persones, i delimitar els problemes i desafiaments resultants dels conflictes d'interessos dels estats membres i com s'afronten des de la presa de decisions polítiques.

Competències clau relacionades: CSC.

3. OBJECTIUS DE L'ETAPA VINCULATS AMB LA MATÈRIA

Tenint en compte els enuncis genèrics, com també la interpretació del seu sentit, dels objectius generals prescriptius de l'etapa establits al **Reial Decret 1105/2014**, així com dels continguts i criteris d'avaluació prescriptius de la matèria de Geografia establits al **Decret 87/2015**, aquestos s'hi connecten, més o menys directament, amb els objectius de l'etapa de Batxillerat de la següent manera:

- Especialment, amb els objectius d'etapa: a), i h).
- I també, transversalment i en coordinació amb altres matèries, amb els objectius: b), c), d), g), i), j), l) i n).

III. COMPETÈNCIES

La matèria de Geografia contribueix a l'adquisició de les competències clau.

En primer lloc, destaca la seua contribució a les **competències socials i cíviques** ja que la Geografia, atés el seu marcat caràcter social, potencia els coneixements, destresses i actituds imprescindibles per a analitzar i interpretar fenòmens mediambientals i problemes socials en contextos cada vegada més complexos, desenvolupar el pensament i les habilitats socials, participar en la presa de decisions i abordar els conflictes per a superar els reptes que planteja la convivència a través de l'exercici dels drets i deures democràtics. També, des de l'estudi de la dimensió espacial dels problemes socials, es pot treballar la transmissió i la posada en pràctica de valors que afavorisquen la llibertat personal, la responsabilitat, la ciutadania democràtica, la solidaritat, la igualtat, el respecte i la justícia, així com que ajuden a superar qualsevol tipus de discriminació. Aquests coneixements i valors són la base per a la participació ciutadana crítica i responsable en diversos àmbits. Dita participació es basa en el diàleg igualitari i el respecte de les diferències entre grups des del referent dels drets humans.

Des d'aquesta matèria també es promou el desenvolupament de la **competència matemàtica** –mi, la interpretació de dades estadístiques i la seua representació gràfica- i de les **competències en ciència i tecnologia** -a través del desenvolupament del pensament científic (mètode científic) i del coneixement del medi natural i els seus recursos. Tot això és necessari per a actuar responsablement en la protecció del medi ambient i aconseguir un desenvolupament sostenible, així com davant d'emergències i catàstrofes relacionades amb situacions extremes derivades de les condicions del medi natural.

La naturalesa dels aprenentatges d'aquesta matèria està vinculada al desenvolupament de la **competència en comunicació lingüística** ja que subratlla la necessitat de comprendre textos escrits i orals, continus i discontinus (mapes, taules, gràfiques, infografies) presentats en diferents formats i codis i que requereixen habilitats com extraure informació rellevant, interpretar-la o reflexionar sobre la seua estructura. També requereix l'expressió a través de diversos tipus de textos lligada a la comunicació d'idees i conclusions en els quals l'organització coherent de la informació, la seua adequació a la situació comunicativa o l'us d'un vocabulari adequat són accions molt importants.

En aquest sentit, la **competència digital** es reforça en tant que gran part de l'obtenció, registre, interpretació i comunicació del coneixement es fa a través de mitjans digitals, Internet i mitjançant ferramentes informàtiques entre les quals destaca la cartografia digital i la geolocalització. El seu aprofitament en l'aprenentatge requereix el maneig responsable de diverses ferramentes i programes per a obtenir informació, filtrar-la de anera crítica, crear continguts, compartir-los i interactuar amb la xarxa.

La **competència consciència i expressions culturals** pot treballar-se a partir de la consideració de certs elements humans presents en els paisatges geogràfics, en tant que elements culturals que han de ser valorats i preservats com a herència cultural.

La Geografia ofereix moltes possibilitats per a desenvolupar la **competència per a aprendre a aprendre** ja que potencia la reflexió sobre u mateix com a aprenent, sobre les estratègies que més s'ajusten als requeriments de la tasca i al seu grau de destresa. Sobretot des del bloc 1 s'aborden aspectes que configuren aquesta competència, com la

identificació i el plantejament de problemes i reptes, la formulació de preguntes, la gestió del propi procés d'aprenentatge, l'obtenció d'informació i la seua avaluació. Així mateix, es promou la confiança en les seues possibilitats i la participació en situacions d'aprenentatge cooperatiu.

Finalment, la matèria contribueix a la **competència de sentit d'iniciativa i esperit emprendedor** en potenciar la seua progressiva autonomia en la planificació i realització de tasques i projectes, en la cooperació i treball en equip, en la presa de decisions per a resoldre problemes de temàtica social, en el desenvolupament del pensament crític i del seu sentit de la responsabilitat.

IV. CONTINGUTS

1. CONTINGUTS PRESCRIPTIUS. CLASSIFICACIÓ I ESTRUCTURA.

Per a la consecució dels objectius generals d'etapa, i els que hem proposat per a la matèria de Geografia, i per a la contribució d'aquesta a l'adquisició de les competències clau, el **Decret 87/2015** ha establert uns continguts seleccionats, exposats de forma oberta, i agrupats en 6 blocs, els quals permeten la identificació dels principals àmbits que caracteritzen la Geografia.

Bloc 1. CONTINGUTS COMUNS A L'APRENTATGE DE GEGRAFIA

Estratègies per a definir problemes i formular preguntes o hipòtesis sobre les causes i conseqüències, i el significat de les diverses transformacions espacials i processos geogràfics rellevants en el territori espanyol.

Estratègies per a l'elaboració de guions o plans per a indagar sobre fets i processos geogràfics. Aportació de solucions originals als problemes relatius a fets geogràfics significatius a Espanya.

Responsabilitat i eficàcia en la resolució de tasques.

Procés estructurat de presa de decisions. Estimació d'oportunitats i riscos.

Avaluació de processos i resultats. Valoració de l'errada com a oportunitat.

Us de diversos procediments per a obtenir i registrar informació sobre fets geogràfics a partir de fonts variades presentats en diferents llenguatges (verbal, audiovisual, cartogràfic, estadístic) pertanyents a diversos gèneres i obtinguts per diversos mitjans com us de biblioteques, eixides de camp o Internet.

Lectura i interpretació de diversos tipus de documents cartogràfics com plànols i mapes temàtics a distintes escales (meteorològics, coropletes, isocoropletes, de punts, de flux, etc.), de gràfiques (lineals, barrers, circulars, climogrames, hidrogrames, piràmides de població, etc.), d'imatges i de la informació proporcionada per sistemes d'informació geogràfica (SIG).

Us crític de cercadors en Internet: consideració de la qualitat, fiabilitat i sesgo de les fonts.

Classificació i us crític de fonts d'informació. Procediments de citació de fonts.

Us d'estratègies de comprensió lectora i oral adequades al seu nivell.

Foment de la lectura de textos divulgatius sobre temes geogràfics en el context del territori espanyol.

Us de diversos procediments per a la classificació, organització, anàlisi i representació de la informació relacionada amb els continguts del nivell: esquemes, diagrames, mapes conceptuals, mapes temàtics (coropletes) o gràfiques a partir de dades estadístiques (barres, lineals, circulars, climogrames, hidrogrames, piràmides de població...).

Us de procediments d'anàlisi de diversos documents per a establir comparacions, identificar els canvis, la distribució, localització, interacció i interconnexió de fets geogràfics.

Us de ferramentes TIC per a organitzar (marcadors socials, fulls de càlcul), interpretar la informació i crear continguts en diferents formats: textos, mapes temàtics, gràfiques, wiki, web, presentació de diapositives, murals, cartells o pósters, vídeo, debats, exposicions orals, etc.

Us d'entorns d'aprenentatge col·laboratiu.

Habilitats de comunicació pròpies del seu nivell.

Assumpció de distints rols en equips de treball.

Solidaritat, tolerància, respecte i amabilitat.

Tècniques d'escolta activa: parafrasejar, resumir.

Diàleg igualitari.

Coneixement d'estructures i tècniques d'aprenentatge cooperatiu.

Imaginació i creativitat.

Autoconeixement. Valoració de fortaleses i debilitats. Autoconcepte positiu. Proactivitat.

Autoregulació d'emocions, control d'ansietat i incertesa i capacitat d'automotivació.

Resiliència, superar obstacles i fracassos.

Perseverància, flexibilitat.

Procés estructurat de presa de decisions.

Estratègies de pensament: pensament alternatiu, causal i conseqüencial, medis-fi, de perspectiva i alternatiu.

Sentit crític de la responsabilitat.

Bloc 2. **ESPANYA I LA SEUA SINGULARITAT GEOGRÀFICA**

La situació geogràfica d'Espanya: localització i aspectes naturals, socials i territorials que li confereixen unitat i diversitat internes. Un país de contrastos geogràfics (físics i socials).

L'organització territorial d' Espanya en Comunitats Autònomes com a resultat de processos i projectes històrics contemporanis.

Bloc 3. **LA DIVERSITAT DEL MEDI FÍSIC**

La diversitat geomorfològica del relleu espanyol. Els trets bàsics del relleu. Localització de les principals unitats del relleu i accidents geogràfics. L'evolució geològica del territori espanyol i la seua influència en la formació de les diferents unitats morfoestructurals. Identificació i trets bàsics de les unitats del relleu peninsular i insular. Els riscos relacionats amb la tectònica: els terratrèmols. Els sols a Espanya: varietat edàfica i característiques.

Els contrastos climàtics. Els factors atmosfèrics i geogràfics, i els elements del clima. Tipus de temps atmosfèric a Espanya. Dominis climàtics espanyols: les seues característiques i la seua problemàtica (temporals de pluja i vent, inundacions, sequeres, onades de fred i calor, etc.).

La desigual distribució de les masses d'aigua en la península i en les illes. Les vessants hidrogràfiques. Règims fluvials predominants i factors que els expliquen. Les zones humides. Les aigües subterrànies. L'aprofitament dels recursos hídrics: problemes i polítiques hídrics a Espanya.

Les formacions vegetals a Espanya. Distribució, factors geogràfics i característiques de la vegetació.

La diversitat dels paisatges naturals espanyols.

La influència del medi físic en l'activitat humana i els problemes mediambientals relacionats amb les actuacions humanes: deforestació, incendis, erosió i contaminació

dels sols, etc. Aprofitament sostenible del medi físic i valoració dels paisatges naturals. Polítiques afavoridores del patrimoni natural i conservació i millora del medi natural.

Bloc 4. ACTIVITATS ECONÒMIQUES I ESPAIS GEOGRÀFICS

Dinàmica i funcionament dels espais geogràfics. Processos de transformació: crisi de l'agricultura, industrialització, terciarització, etc.

L'espai rural i les activitats del sector primari. La progressiva disminució de la participació de les activitats agropecuàries, forestals i pesqueres en el PIB i el fort descens de la població activa. Aspectes naturals i històrics que expliquen els espais agraris. La estructura de la propietat i tenència de la terra. Les explotacions agràries i les seues característiques. Polítiques de reforma agrària. Tipus d'agricultura: coexistència de formes avançades i tradicionals. Les transformacions agroindustrials. Els paisatges agraris d'Espanya i les seues característiques. La situació espanyola del sector en el context de la Unió Europea.

L'activitat pesquera: localització, característiques i problemes; anàlisi dels aspectes físics i humans que conformen l'espai pesquer.

La silvicultura: característiques i desenvolupament en el territori.

Les fonts d'energia i l'espai industrial. El procés d'industrialització espanyol: característiques i breu evolució històrica. Localització dels recursos naturals (fonts d'energia i matèries primeres) a Espanya. Aportació al PIB de la indústria i evolució de la població activa. Deficiències i problemes del sector industrial espanyol. Regions industrials d'Espanya: importància de les polítiques territorials en el sector. Influència de la política de la Unió Europea en la configuració de la indústria espanyola. La planificació industrial. Els eixos de desenvolupament industrial i perspectives de futur.

El sector serveis. La terciarització de l'economia espanyola: la creixent participació en el PIB i l'augment de la població activa del sector terciari. Anàlisi dels serveis i distribució en el territori. L'impacte de les infraestructures sobre l'espai geogràfic. El sistema de transport com a forma d'articulació territorial. El desenvolupament comercial: característiques i evolució. Els espais turístics: característiques, evolució, impactes socioeconòmics, mediambientals i paisatgístics, i política turística. Altres activitats terciàries: sanitat, educació, finances, els serveis públics.

Les interrelacions naturalesa-societat. Reflexió sobre les repercussions socials, ambientals i econòmiques del nostre model de producció. Presa de consciència de la necessitat de la necessitat d'un consum sostenible. Reconeixement i acceptació de la responsabilitat personal en la gestió de l'espai. Valoració del patrimoni geogràfic i de la diversitat dels paisatges culturals agraris, industrials, etc.

Bloc 5. LA POBLACIÓ, EL SISTEMA URBÀ I ELS DESEQUILIBRIS TERRITORIALS

La població espanyola. Fonts per a l'estudi de la població: els censos, els padrons. L'Institut Nacional d'estadística. La desigual distribució territorial de la població. Evolució històrica de la població a Espanya. Moviments naturals de població. La importància de les migracions. Conformació de l'espai demogràfic actual. Creixement natural, moviments migratoris i desigualtats espacials. Estructura i problemàtica actual: procés d'envelliment, despoblació d'extenses àrees rurals i repercussions de les migracions. Perspectives de futur de la població espanyola i valenciana.

L'espai urbà. Concepte de ciutat i la seua influència en l'ordenació del territori. Morfologia, funcions i estructura urbanes. Les planificacions urbanes. Característiques del procés d'urbanització. Les àrees d'influència. Els usos del sòl urbà. La xarxa urbana espanyola i valenciana. Característiques del procés de creixement espacial de les ciutats i principals problemes urbans: deteriorament dels centres històrics i dels barris marginals, augment del trànsit, contaminació atmosfèrica i acústica, abastiment de les ciutats, augment dels residus urbans i la seua eliminació, etc.

Els desequilibris i contrastos territorials. Les polítiques estatals de cohesió territorial per a superar els desequilibris regionals.

Bloc 6. **ESPANYA A EUROPA I AL MÓN**

Espanya a Europa. El procés de construcció de la Unió Europea: estructura territorial i contrastos físics i socioeconòmics. La posició d'Espanya en la Unió Europea. Polítiques regionals i de cohesió territorial.

Espanya al món: conseqüències dels processos de globalització. Desequilibris territorials a escala mundial. Posició relativa d'Espanya en les àrees socioeconòmiques i geopolítiques mundials.

España en el mundo: Consecuencias de los procesos de globalización. Desequilibrios territoriales a escala mundial. Posición relativa de España en las áreas socioeconómicas y geopolíticas mundiales.

2. CONTINGUTS TRANSVERSALS

El **Reial Decret 1105/2015**, en l'article 6, regula els elements transversals en l'Educació Secundària Obligatòria, els quals, atés el caràcter continu del procés d'ensenyament-aprenentatge, hem de considerar, així mateix, vàlids a l'etapa de batxillerat.

Els ensenyaments transversals, que inclouen valors i sabers, són aquells que, sense perjudici del seu tractament específic en algunes de les matèries de l'etapa, han d'estar presents en totes les matèries, impregnant el currículum establert, que els recull, d'una manera més o menys explícita, en els objectius generals d'etapa.

La importància dels continguts transversals es fonamenta en seu gran potencial educatiu, dirigits a la formació integral de la personalitat de l'alumnat, la qual abraça no sols un conjunt de sabers sinó també un conjunt de valors:

- Valors de caràcter personal i social, que conformen l'educació cívica i constitucional, dirigida a la formació de valors socials bàsics com la tolerància, la llibertat, el respecte, la pau, la convivència, la justícia, la responsabilitat, la cooperació, la solidaritat..., que responen a un projecte vàlid de societat, més lliure, justa i pacífica, més respectuosa envers les persones i, també, envers la natura, que constitueix l'entorn de la societat humana.

- Valors de caràcter comunicatiu/funcional/instrumental/iniciativa: la comprensió lectora, l'expressió oral i escrita, la comunicació audiovisual, les Tecnologies de la Informació i la Comunicació i l'emprenedoria.

Aquestos ensenyaments s'hi concreten en l'apartat IX de la present programació.

V. UNITATS DIDÀCTIQUES

1. ORGANITZACIÓ I SEQÜÈNCIA EN UNITATS DIDÀCTIQUES

Fent servir la proposta del projecte editorial del llibre de text que s'hi utilitza en aquest any acadèmic 2016-2017 (*Geografia*. 2n de Batxillerat, Comunitat Valenciana. Editorial Anaya, Madrid, 2016), els continguts prescriptius han estat organitzats i seqüenciats en 12 unitats didàctiques, a més d'una d'introducció a la Geografia, la programació específica de les quals (Programació d'Aula), amb els diversos elements curriculars que les conformen, es considera en el document ANNEX I d'aquesta programació:

- Unitat 0: Introducció al coneixement geogràfic.
- Tema 1: L'espai geogràfic espanyol. La diversitat geomorfològica.
- Tema 2: La diversitat climàtica.

- Tema 3: La diversitat hídrica, vegetal i edàfica.
- Tema 4: Els paisatges naturals i les interrelacions naturalesa-societat.
- Tema 5: Els espais del sector primari.
- Tema 6: L'espai industrial.
- Tema 7: Els espais del sector terciari.
- Tema 8: La població espanyola.
- Tema 9: L'espai urbà.
- Tema 10: L'organització, els desequilibris i les polítiques territorials.
- Tema 11: Espanya a Europa.
- Tema 12: Espanya al món.

3. TIPOLOGIA DELS CONTINGUTS: CONCEPTES, PROCEDIMENTS I ACTITUDS

UNITAT 0: INTRODUCCIÓ AL CONEIXEMENT GEOGRÀFIC

CONCEPTES

L'espai geogràfic. El coneixement geogràfic. La localització sobre la superfície terrestre. Tècniques de representació geogràfica. L'escala. Sistemes de projecció cartogràfica. Els mapes topogràfics. Els mapes temàtics. Els gràfics i diagrames. La fotografia aèria i de satèl·lit. Les tècniques estadístiques. Els sistemes d'informació geogràfica. El text geogràfic.

PROCEDIMENTS

Definició de paisatge natural. Identificació de paisatges humanitzats. Localització de llocs determinats per les coordenades geogràfiques. Ús científics de l'escala gràfica i numèrica. Realització de mapes i gràfics. Elaboració de taules estadístiques. Establiment de relacions causals en un text geogràfic.

ACTITUDS

Sensibilitat per conèixer i respectar el nostre entorn físic. Desenvolupament de la capacitat d'observació i anàlisi del patrimoni mediambiental. Valoració de la Geografia com a ciència útil i important a nivell social i cultural. Preocupació per la conservació i la millora del medi. Rigor científic en l'elaboració de mapes temàtics i gràfics.

UNITAT 1: L'ESPAI GEOGRÀFIC ESPANYOL. LA DIVERSITAT GEOMORFOLÒGICA

CONCEPTES

L'espai geogràfic espanyol. El relleu peninsular. Característiques del relleu peninsular. Tipus d'unitats morfoestructurals. L'evolució geològica peninsular. El rocam peninsular i els tipus de relleu. L'àrea silícia. L'àrea calcària. L'àrea argilosa. El relleu causat per l'erosió diferencial. Les grans unitats morfoestructurals del relleu peninsular. La Meseta. Les vores muntanyoses de la Meseta. Les depressions exteriors de la Meseta. Les serralades exteriors de la Meseta. El relleu costaner peninsular. Les formes del relleu costaner. Les costes atlàntiques. Les costes mediterrànies. El relleu insular. L'arxipèlag balear. L'arxipèlag canari.

PROCEDIMENTS

Definició de termes i conceptes relatius a la unitat. Realització d'un glossari amb els principals termes de la unitat. Lectura i comentari de textos sobre la diversitat de l'espai geogràfic espanyol i sobre el relleu. Consulta, comentari i comparació de mapes sobre evolució geològica, litologia i unitats morfoestructurals. Elaboració de mapes i localització en aquests de les àrees de rocam, les unitats morfoestructurals, els grans relleus muntanyosos i els accidents costaners. Comentari de fotografies i blocs diagrama sobre modelatge i formes de relleu. Realització i comentari de perfils topogràfics. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi referits als conceptes de la unitat: evolució geològica; tipus de rocam i principals unitats morfoestructurals. Aplicació dels continguts generals sobre el relleu a la Comunitat Valenciana. Realització d'una eixida per l'entorn per a observar els tipus de relleu i el rocam.

ACTITUDS

Apreciar el paper de la peculiar situació i configuració de l'espai geogràfic espanyol en la seua diversitat física i humana. Valorar la diversitat del relleu espanyol i interessar-se per conèixer i interpretar el de la Comunitat Valenciana. Observar el caràcter dinàmic del relleu i mostrar interès

per conèixer les explicacions de les seues característiques. Practicar la capacitat d'observació de la realitat natural aplicada a l'entorn.

UNITAT 2: LA DIVERSITAT CLIMÀTICA

CONCEPTES

Els factors del clima. Els factors geogràfics. Els factors termodinàmics. La circulació en altura: el corrent en doll. La circulació en superfície: centres d'acció, masses d'aire i fronts. Els elements del clima. La insolació i la nuvolositat. La temperatura de l'aire. La humitat de l'aire, la boira i la calitja. La pressió i el vent. Les precipitacions. L'evaporació, l'evapotranspiració i l'aridesa. Tipus de temps atmosfèric a Espanya. Temps del NE. Molt fred i sec. Temps del nord. Onada de fred. Temps del NO. Fred i plujós. Temps de l'oest. Pas de fronts. Temps del SO o sud. Temporal al SO o sud. Temps de l'est. Temporal a l'est. Gota freda. Precipitacions intenses. Temps càlid i estable. Onada de calor. Temps tempestuós d'estiu. Principals tipus de clima a Espanya. El clima oceànic. El clima mediterrani. El clima de muntanya. El clima a les illes Canàries.

PROCEDIMENTS

Definició de termes relatius a la unitat. Comentari de textos sobre situacions meteorològiques extremes. Elaboració, anàlisi, interpretació, comentari i comparació de mapes i esquemes sobre factors i elements del clima. Utilització de l'explicació multicausal per a la interpretació de dades meteorològiques i climàtiques. Comentari de mapes del temps. Elaboració, comentari i comparació de climogrames. Localització i identificació en mapes dels principals dominis climàtics d'Espanya. Aplicació dels conceptes generals sobre el temps i el clima a la Comunitat Valenciana. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi referits als conceptes de la unitat. Recopilació i interpretació de dades meteorològiques i climàtiques de diverses fonts. Recerca d'informació complementària sobre conceptes de la unitat. Comentari d'un vídeo sobre la dinàmica atmosfèrica.

ACTITUDS

Estima de la diversitat climàtica espanyola. Rigor en l'anàlisi i interpretació de les dades meteorològiques i climàtiques. Practica de la capacitat d'observació dels factors i elements del clima sobre l'entorn. Reflexió sobre la importància del clima en l'activitat humana. Interés per la correcta aplicació dels conceptes teòrics a la pràctica.

UNITAT 3: LA DIVERSITAT HÍDRICA, VEGETAL I EDÀFICA

CONCEPTES

La diversitat hídrica. Els rius peninsulars. Factors que influïxen en els rius peninsulars. El cabal i el règim fluvial. Les conques i vessants hidrogràfics. Les illes Balears i les illes Canàries. Els llacs i zones humides espanyols. Els llacs. Les zones humides. Els aqüífers. Les formacions vegetals. Factors que influïxen en la vegetació. Els paisatges vegetals d'Espanya. El paisatge vegetal de clima oceànic. El paisatge vegetal de clima mediterrani. El paisatge vegetal de ribera. El paisatge vegetal de muntanya. El paisatge vegetal de les illes Canàries. El sòl. Factors del sòl. Els horitzons i el perfil del sòl. Els tipus de sòl. Els sòls zonals. Els sòls azonals i intrazonals.

PROCEDIMENTS

Definició de termes relatius a la unitat. Comentari de textos. Consulta, anàlisi, interpretació, comentari i comparació de mapes gràfics i dades estadístiques relatius a l'aigua, a la vegetació (clisèries) i al sòl. Localització en mapes de les conques i vessants hidrogràfics; els principals rius, llacs i zones humides; els paisatges vegetals, i la distribució de les formacions vegetals bàsiques. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi sobre vessants i règims fluvials i sobre sòls. Aplicació dels continguts de la unitat a la Comunitat Valenciana. Realització d'una eixida per l'entorn natural del centre d'estudis. Recerca i comentari de fotografies de paisatges vegetals i fluvials d'Espanya.

ACTITUDS

Rigor en l'obtenció i interpretació de la informació referida als conceptes de la unitat. Practicar la capacitat d'observació de la realitat natural aplicada a l'entorn. Apreciar la diversitat hidrogràfica, vegetal i edàfica d'Espanya.

UNITAT 4: ELS PAISATGES NATURALS I LES INTERRELACIONS NATURALES A LA SOCIETAT

CONCEPTES

Els paisatges naturals. El paisatge oceànic. El paisatge mediterrani. La muntanya. Les illes Canàries. La influència del medi en l'activitat humana. El medi natural com a recurs. El relleu com a recurs. El clima com a recurs. L'aigua com a recurs. La vegetació com a recurs. El sòl com a recurs. Els riscos naturals. Influència de l'activitat humana en el medi natural. Els problemes i les polítiques mediambientals. Els principals problemes mediambientals. L'alteració del relleu. La contaminació atmosfèrica. La contaminació acústica. La sobreexplotació i la contaminació de les aigües. Els danys, alteració i destrucció de la vegetació. La contaminació, erosió i desertificació del sòl. Els residus sòlids urbans. La reducció de la biodiversitat. La protecció dels espais naturals.

PROCEDIMENTS

Definició de termes de la unitat. Comentari de textos sobre riscos i problemes mediambientals. Localització en un mapa de les àrees amb riscos naturals o problemes mediambientals, i dels espais naturals protegits. Comentari i interpretació de gràfics, dades estadístiques, mapes, imatges i esquemes sobre els continguts de la unitat, utilitzant l'explicació multicausal. Recopilació, comentari i posada en comú de notícies de premsa. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi. Redacció d'informes a partir de la interpretació de diferents fonts sobre algun contingut de la unitat. Recerca d'informació complementària sobre alguns dels continguts d'aquesta unitat. Aplicació dels continguts a la Comunitat Valenciana i a la pràctica mitjançant l'elaboració d'un treball de camp sobre un paisatge natural o els problemes mediambientals de l'entorn. Visita a una estació depuradora o a una planta de tractament de fems.

ACTITUDS

Apreciar la diversitat del medi físic espanyol i l'originalitat dels diferents paisatges naturals. Mostrar interès i curiositat per conèixer els diversos paisatges naturals d'Espanya i apreciar l'entorn paisatgístic. Valorar la complexitat de les interrelacions entre el medi natural i l'activitat humana. Practicar la capacitat d'observació de la realitat natural aplicada a l'entorn. Apreciar el valor de l'entorn com a recurs i element important per a la qualitat de vida. Conscienciar-se i sensibilitzar-se davant dels problemes mediambientals de l'entorn; desenvolupar actituds per a previndre i corregir-los (reciclatge, estalvi d'aigua, etc.); i apreciar-ne les actuacions pal·liatives. Valorar críticament la política mediambiental espanyola. Adoptar actituds de consum responsable que col·laboren al desenvolupament sostenible. Cooperar i participar en la realització de treballs en grup i en les eixides col·lectives per l'entorn.

UNITAT 5: ELS ESPAIS DEL SECTOR PRIMARI

CONCEPTES

L'espai rural. Factors físics i elements humans de l'espai rural. El medi natural. L'estructura agrària. El poblament i l'hàbitat rural. La política agrària. Els usos agraris de l'espai rural. L'activitat agrícola. L'activitat ramadera. L'activitat forestal. Els paisatges agraris d'Espanya. El paisatge agrari del nord peninsular humit. El paisatge agrari de l'interior peninsular. El paisatge agrari mediterrani. El paisatge agrari de muntanya. El paisatge agrari de les illes Canàries. Les dinàmiques recents del món rural. Els nous usos de l'espai rural. La crisi del món rural. Els problemes rurals i la política de desenvolupament rural. Els espais de l'activitat pesquera. L'espai pesquer. L'activitat pesquera. La crisi de la pesca. L'aqüicultura.

PROCEDIMENTS

Definició de termes i conceptes relatius a la unitat. Recopilació i comentari de notícies sobre els problemes del sector primari. Comentari i comparació de mapes sobre l'aportació de la producció vegetal i animal a la producció final agrària; superfície agrària concentrada; distribució del regadiu; valor de la producció ramadera; caladors. Localització en un mapa dels principals paisatges agraris de la Comunitat. Anàlisi de l'espai rural sobre un full del MTN. Elaboració i comentari de diversos tipus de gràfics i dades estadístiques sobre evolució de la població rural i de la població ocupada en les activitats agràries, evolució de la població agrària per grups d'edat, grandària de les explotacions agràries, formes de tinença de la terra, evolució dels usos de l'espai rural, evolució de l'aportació vegetal i animal a la producció final agrària. Comentari de fotografies sobre el poblament i hàbitat rural, sistemes agraris, paisatges agraris. Aplicació dels continguts generals de la unitat didàctica a la situació de la Comunitat Valenciana.

ACTITUDS

Valorar la diversitat de paisatges rurals d'Espanya i mostrar interès per conèixer els de l'entorn. Rigor en l'obtenció i interpretació de fonts relatives als espais rural i pesquer. Apreciar les interrelacions entre el medi físic i les activitats agràries i pesquera. Ser conscient dels greus problemes derivats d'algunes formes d'aprofitament agrari i pesquer, mostrant interès i estima per les fórmules per a evitar i solucionar aquests problemes. Valorar les polítiques de desenvolupament rural com a fórmula per a evitar el despoblament de les àrees rurals desfavorides i els problemes mediambientals derivats d'aquest despoblament. Desenvolupar la capacitat crítica i d'observació sobre les activitats agràries o pesqueres de l'entorn. Emetre opinions i valoracions sobre els problemes de l'espai rural i pesquer i sobre les polítiques adoptades per a combatre'ls.

UNITAT 6: L'ESPAI INDUSTRIAL

CONCEPTES

La indústria i les matèries primeres. Els tipus de matèries primeres. Els problemes de la mineria i la política minera. Les fonts d'energia. Consum, producció i autoabastiment energètic. Principals fonts d'energia primària. La producció i el consum d'electricitat. Els problemes energètics i la política energètica. La indústria espanyola entre 1855 i 1975. Evolució històrica 1855-1975. La producció industrial 1855-1975. L'estructura industrial 1855-1975. Els factors i tendències de la localització industrial 1855-1975. Les àrees industrials 1855-1975. La política industrial 1855-1975. La crisi i la reestructuració industrial 1975-1985. La crisi industrial. La política enfront de la crisi: la reestructuració industrial. La indústria espanyola en l'actualitat des del 1985. La recuperació de la indústria. La producció industrial actual. L'estructura actual de la indústria. Els factors i tendències actuals de la localització industrial. Les àrees industrials actuals. La política industrial actual.

PROCEDIMENTS

Definició de termes de la unitat. Recopilació i comentari de notícies de premsa sobre els conceptes de la unitat. Localització en un mapa de les àrees industrials d'Espanya. Comentari i comparació de mapes sobre recursos minerals i energètics i aspectes relatius a la indústria. Comentari i comparació de gràfics i dades estadístiques sobre els sectors miner, energètic i industrial, utilitzant l'explicació multicausal. Anàlisi de fotografies i diapositives sobre els conceptes de la unitat. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi. Recerca d'informació complementària sobre matèries primeres, fonts d'energia i activitats industrials de la Comunitat Valenciana, utilitzant diverses fonts. Consulta de pàgines web sobre estalvi energètic i conseqüències mediambientals de la producció energètica. Visita a una indústria o polígon industrial.

ACTITUDS

Realització d'un treball de camp sobre una indústria de l'entorn. Valorar la utilització racional dels recursos i conscienciar-se de la importància de l'estalvi i del reciclatge, adoptant conductes concretes encaminades a això. Comprendre el cost de l'activitat industrial en el paisatge i valorar els productes industrials elaborats de manera respectuosa amb el medi natural. Prendre consciència dels desequilibris territorials generats per la desigual distribució de la indústria en l'espai. Emetre opinions i judicis crítics sobre qüestions d'actualitat relacionades amb la producció energètica i industrial. Apreciar el patrimoni industrial com un bé testimonial de les característiques productives entre els començaments de la industrialització i l'inici de l'automatització. Desenvolupar la capacitat d'observació respecte a la realitat industrial de l'entorn.

UNITAT 7: ELS ESPAIS DEL SECTOR TERCIARI

CONCEPTES

El procés de terciarització de l'economia espanyola. Les causes de la terciarització. Característiques del sector terciari. Els transports i les comunicacions. El sistema de transport i la seua importància. Característiques i problemes del sistema de transport. La política de transport. Els modes de transport. Les comunicacions. Els espais turístics. Els recursos turístics d'Espanya. Evolució del turisme i dels seus factors. Característiques del turisme espanyol. Els tipus de turisme. Les àrees turístiques. Les repercussions espacials del turisme. Els problemes del turisme i la política turística. El comerç interior i exterior. El comerç interior. El comerç exterior.

PROCEDIMENTS

Definició de termes de la unitat. Lectura i comentari de textos de la Constitució sobre competències autonòmiques en matèria de transport i de textos sobre problemes del transport i el turisme. Localització en un mapa dels principals ports, aeroports i àrees turístiques espanyoles. Comentari o comparació de mapes, gràfics i dades estadístiques sobre conceptes de la unitat, utilitzant l'explicació multicausal. Interpretació de diapositives i fotografies representatives. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi sobre els conceptes de la unitat. Realització d'informes utilitzant diferents fonts d'informació. Aplicació dels continguts de la unitat a la situació de la Comunitat Valenciana.

ACTITUDS

Valorar la importància del sistema de transports, el turisme i el comerç a Espanya i en la seua integració a la Unió Europea. Apreciar la diversitat turística espanyola i desenvolupar la curiositat per conèixer espais diferents al propi. Valorar les repercussions mediambientals dels mitjans de transport i del turisme, i proposar solucions per a mitigar-ne els impactes negatius; per exemple, prenent consciència de la importància d'utilitzar el transport públic. Mostrar interès per la conservació dels espais turístics, tant naturals com culturals; especialment, els de la Comunitat Valenciana. Conscienciar-se sobre l'excés de consumisme en les societats desenvolupades i adoptar una actitud crítica i selectiva enfront dels articles de consum i enfront de la informació dels mitjans de comunicació de masses. Apreciar el paper positiu del turisme en l'acostament dels pobles, el contacte entre cultures i l'enteniment polític entre els estats.

UNITAT 8: LA POBLACIÓ ESPANYOLA

CONCEPTES

Les fonts demogràfiques. El moviment natural de la població. Els règims demogràfics. Els desequilibris territorials en el moviment natural de la població. Els moviments migratoris. Les migracions interiors. Les migracions exteriors. La immigració estrangera. El creixement real de la població. L'estructura de la població espanyola. Estructura per sexe i edat. Estructura econòmica de la població. El futur de la població espanyola. El futur del moviment natural. El futur dels moviments migratoris. El futur del creixement i de l'estructura de la població.

PROCEDIMENTS

Realització d'un glossari amb els conceptes principals de la unitat. Lectura i comentari de textos. Elaboració, comentari i comparació de mapes sobre fenòmens demogràfics. Comentari i comparació de gràfics i dades estadístiques sobre els continguts de la unitat, utilitzant l'explicació multicausal. Realització i comentari de piràmides de població d'Espanya i de la Comunitat Valenciana. Aplicació dels continguts de la unitat a la Comunitat Valenciana. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi. Recollida d'informació i debat sobre la immigració i la desigualtat de gènere. Obtenció d'informació estadística de la web de l'INE. Càlcul i interpretació de taxes demogràfiques. Realització d'un treball sobre l'esperança de vida i les seues variacions per sexe a partir de les esqueles de la premsa. Projecció cap al futur de l'actual situació de la població espanyola.

ACTITUDS

Valorar la complexitat dels fenòmens demogràfics: multicausalitat, caràcter dinàmic i diversitat territorial. Desenvolupar la capacitat crítica i d'opinió sobre les implicacions socials i econòmiques de la problemàtica demogràfica (baixa natalitat, envelliment, immigració, desocupació). Valorar la diversitat de grups humans que conviuen a Espanya. Mostrar tolerància i respecte cap a persones i grups socials pertanyents a altres races o cultures i rebutjar les actituds d'intolerància i xenofòbia. Rebutjar qualsevol discriminació en el món laboral (p. ex. respecte a l'ocupació i a la desocupació femenina) i valorar les accions orientades a fomentar la igualtat entre ambdós sexes. Mostrar interès i actitud crítica cap a les dades demogràfiques procedents de diversos mitjans de comunicació.

UNITAT 9: L'ESPAI URBÀ

CONCEPTES

El concepte de ciutat. El procés d'urbanització. La morfologia urbana. L'estructura urbana. La ciutat preindustrial: el nucli antic. La ciutat industrial: eixamples, barris obrers i barris jardí. La perifèria i les recents transformacions urbanes. Les aglomeracions urbanes. Problemes de les ciutats espanyoles. La producció i ordenació de l'espai urbà. El sistema urbà espanyol.

Característiques del sistema urbà espanyol. El sistema de ciutats i els seus canvis recents.

PROCEDIMENTS

Confeció d'un glossari amb els termes principals de la unitat. Lectura i comentari de textos sobre problemes urbans. Recopilació i comentari de notícies de premsa relatives a temes urbans. Localització en mapes de les principals ciutats espanyoles i del sistema urbà regional. Elaboració, comentari i comparació de gràfics, i dades estadístiques i mapes sobre els continguts de la unitat, utilitzant l'explicació multicausal. Comentari i comparació de mapes i plànols urbans. Interpretació i comentari de fotografies i diapositives sobre fenòmens urbans. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi sobre els continguts de la unitat. Realització d'un exercici de simulació sobre interessos contraposats davant d'un projecte urbà. Aplicació dels continguts de la unitat a la Comunitat Valenciana. Realització d'un itinerari urbà. Redacció d'un treball de camp sobre una ciutat pròxima.

ACTITUDS

Interès per conèixer els diversos aspectes constitutius del fenomen urbà. Emissió de judicis crítics respecte a l'entorn urbà. Presa de consciència dels problemes urbans i desenvolupament d'actituds positives encaminades a solucionar-los. Valoració del patrimoni urbà, preocupació per la seua conservació i respecte per les mesures encaminades a la seua rehabilitació i millora. Estima per la convivència ciutadana i desenvolupament d'actituds de solidaritat cap als barris marginats o amb dèficit en equipaments i infraestructures. Participació activa en la realització de les activitats relacionades amb els continguts de la unitat.

UNITAT 10: L'ORGANITZACIÓ, ELS DESEQUILIBRIS I LES POLÍTIQUES TERRITORIALS

CONCEPTES

L'organització políticoadministrativa d'Espanya. Evolució històrica de l'organització políticoadministrativa. L'organització políticoadministrativa actual. Les divisions políticoadministratives. L'Estat de les autonomies. Els desequilibris territorials. Les diferències espacials: causes i indicadors. L'evolució dels desequilibris territorials. L'origen dels desequilibris actuals. Els canvis produïts per la crisi econòmica del 1975. Els desequilibris territorials actuals. Les polítiques regionals i de cohesió territorial. Les bases de la política regional. La política regional de la Unió Europea 2007-2013. La política regional de l'Estat. Els objectius de la política regional estatal. Els instruments de la política regional estatal. L'ordenació del territori. Objectius de l'ordenació del territori. Instruments de l'ordenació del territori.

PROCEDIMENTS

Definició de conceptes de la unitat. Lectura i comentari de textos de la Constitució sobre l'Estat de les autonomies. Localització en un mapa de les províncies i comunitats autònomes amb les respectives capitals. Elaboració, comentari i comparació de mapes relatius a l'organització políticoadministrativa i indicadors socioeconòmics de les comunitats autònomes. Realització, interpretació i comentari de gràfics, dades estadístiques i imatges referides als desequilibris territorials i a la política regional espanyola i europea, utilitzant l'explicació multicausal. Elaboració de quadres comparatius i de síntesi referits als conceptes de la unitat. Aplicació dels continguts generals de la unitat didàctica a la situació de la Comunitat Valenciana. Realització d'un treball d'investigació sobre la situació socioeconòmica de la Comunitat Valenciana en relació amb les altres, utilitzant diverses fonts d'informació.

ACTITUDS

Interès per conèixer el procés autonòmic espanyol i en particular el concernent a la Comunitat Valenciana, apreciament dels avantatges de la descentralització territorial. Valorar el pluralisme i la diversitat cultural d'Espanya i respectar les diferents opinions sobre l'organització territorial i política. Desenvolupar sentiments de pertinença, integració i participació respecte a la Comunitat Valenciana. Expressar actituds de tolerància i respecte cap a les particularitats de les altres comunitats autònomes. Manifestar solidaritat cap a les comunitats autònomes més desfavorides i apreciar les actuacions encaminades a pal·liar els desequilibris territorials. Valorar críticament la política regional espanyola i la de la Comunitat Valenciana i adoptar una postura crítica davant de les informacions procedents dels mitjans de comunicació.

UNITAT 11: ESPANYA A EUROPA

CONCEPTES

La construcció de la Unió Europea. El procés d'integració. El procés d'ampliació. El medi físic de la Unió Europea i els seus contrastos. El relleu. Els paisatges bioclimàtics. La situació del medi ambient a la UE. El funcionament de la Unió Europea. Les institucions de la Unió Europea. Les polítiques comunes. La situació del medi ambient a la UE. Trets socioeconòmics de la UE La població de la UE. Les ciutats de la UE. Les activitats econòmiques de la UE. El benestar social a la UE. Els reptes de futur. Els desequilibris i les polítiques territorials de la UE. Les disparitats territorials a la UE. La política territorial de la UE. Espanya a la Unió Europea. La integració espanyola a Europa. La posició actual d'Espanya a la UE i perspectives.

PROCEDIMENTS

Elaboració d'un glossari amb els termes principals de la unitat. Realització d'un eix cronològic amb els tractats i ampliacions europees. Lectura i comentari de textos sobre tractats europeus. Elaboració de mapes físics d'Europa i de mapes amb els països membres de la UE, la UEM i l'espai Schengen. Comentari i interpretació de gràfics, dades estadístiques, mapes, i imatges sobre aspectes físics i humans de la UE, utilitzant l'explicació multicausal. Elaboració de quadres comparatius i sintètics sobre els continguts de la unitat. Recopilació i comentari de notícies de premsa sobre temes relatius a la Unió Europea. Realització d'informes i recerca d'informació complementària sobre temes europeus, utilitzant diferents fonts. Debat sobre si seran positives per a Espanya les últimes ampliacions de la UE. Realització d'una enquesta sobre el coneixement existent sobre els drets que suposa la ciutadania europea.

ACTITUDS

Valoració dels aspectes positius de la integració europea i de la pertinença espanyola a la UE. Emissió de judicis crítics sobre la integració europea i les seues limitacions. Interés per conèixer la posició espanyola en el context europeu. Desenvolupament de sentiments de pertinença a la UE. Expressió d'opinions i judicis crítics sobre la participació d'Espanya en els diferents àmbits polítics, econòmics i socials de la UE.

UNITAT 12: ESPANYA AL MÓN

CONCEPTES

El procés de globalització. Les causes de la globalització. El funcionament de la globalització. La globalització econòmica. La globalització política, social, cultural i mediambiental. Les conseqüències de la globalització. Els moviments antiglobalització. Les desigualtats territorials al món. Les causes de les desigualtats. Els països desenvolupats. Els països subdesenvolupats. Les relacions mundials. L'ajuda al desenvolupament. Posició relativa d'Espanya al món. Posició d'Espanya a les àrees socioeconòmiques. Posició d'Espanya a les àrees geopolítiques. La qualitat de les institucions nacionals i la participació en els acords i institucions internacionals. La implicació en les polítiques de cooperació i desenvolupament mundial. Les línies geopolítiques. La posició relativa d'Espanya al món segons l'IDH i l'IGEI.

PROCEDIMENTS

Elaboració d'un glossari amb els termes principals de la unitat didàctica. Lectura i comentari de textos sobre la globalització i els moviments antiglobalització. Elaboració de mapes amb les línies geopolítiques d'Espanya. Localització en mapes dels espais desenvolupats i subdesenvolupats; els centres, semiperifèries i perifèries mundials, i la posició d'Espanya en l'IDH i l'IGEI. Comentari i interpretació de gràfics, dades estadístiques, mapes, esquemes i fotografies sobre els continguts de la unitat, utilitzant l'explicació multicausal. Elaboració de quadres comparatius i sintètics. Confecció d'organigrames sobre les institucions internacionals. Realització d'un dossier de premsa sobre els continguts de la unitat didàctica. Recerca d'informació complementària utilitzant diferents fonts. Debat sobre si és positiva la globalització. Planificació d'un viatge que permeta comparar les característiques dels països rics i pobres.

ACTITUDS

Rigor crític en l'obtenció i tractament de la informació relativa als continguts de la unitat. Valoració crítica dels aspectes polèmics de la unitat, com els avantatges i inconvenients de les multinacionals i de la globalització, de l'ajuda al desenvolupament per part dels països desenvolupats i d'Espanya i de les teories actuals sobre el subdesenvolupament. Sensibilitat cap a les diferències en el nivell de desenvolupament i solidaritat amb els espais mundials més desfavorits i estima per les actituds encaminades a fomentar els valors de justícia i igualtat. Actitud

crítica i selectiva davant de la informació procedent dels mitjans de comunicació; la publicitat i el consum. Interés per conèixer la participació i la posició espanyola en el context mundial.

3. DISTRIBUCIÓ TEMPORAL DE LES UNITATS DIDÀCTIQUES

Es preveu la següent periodització:

1ª Avaluació:

Unitat introductòria, i Unitats 1, 2, 3 i 4.

2ª Avaluació:

Unitats 5, 6, 7, 8 i 9.

3ª Avaluació:

Unitats 10, 11 i 12.

IV. METODOLOGIA. ORIENTACIONS DIDÀCTIQUES

1. METODOLOGIA GENERAL I ESPECÍFICA

Quan parlem de metodologia ens referim al conjunt de decisions relatives a la manera com va a dur-se a terme el procés educatiu: estratègies d'aprenentatge, activitats, recursos materials i organitzatius, etc. I la legislació educativa també orienta en aquest aspecte.

A nivell general, la metodologia didàctica ha d'afavorir, en el Batxillerat, la capacitat de l'alumnat per aprendre per si mateix, per treballar en equip i per aplicar els mètodes apropiats d'investigació. I també ha de subratllar la relació dels aspectes teòrics de les matèries amb les seves aplicacions pràctiques. Per altra banda, en aquesta etapa educativa, la relativa especialització de les matèries determina que la metodologia didàctica estiga fortament condicionada pel component epistemològic de cada matèria i per les exigències del tipus de coneixement propi de cada una. A més, la finalitat propedèutica i orientadora de l'etapa exigeix el treball amb metodologies específiques i que aquestes comportin un important grau de rigor científic i de desenvolupament de capacitats intel·lectuals de cert nivell (analítiques, explicatives i interpretatives).

Més específicament, la metodologia de la matèria ha de permetre no solament l'anterior, a banda del desenvolupament de les competències clau, sinó també ser coherent amb la concepció de la Geografia com a forma de coneixement i objecte d'aprenentatge. En aquest sentit, la Geografia permet plantejar tasques de resolució de problemes socials i mediambientals i afavoreix la interacció de l'alumnat amb el medi en què viu i amb altres persones (aprenentatge dialògic i cooperatiu). Els continguts escollits comporten unes implicacions metodològiques relacionades amb el plantejament i resolució de problemes i l'estudi de casos mitjançant la indagació, la col·laboració i la diversificació de les estratègies, els recursos i les tasques. D'aquesta manera es permetrà també atendre la diversitat i permetre a l'alumnat seguir aprenent a través dels principis inspirats en la racionalitat científica.

2. PRINCIPIS METODOLÒGICS

En relació amb l'exposat anteriorment, la proposta didàctica de Geografia ha de recolzar-se en els següents principis o criteris metodològics:

- **Adaptació** a les característiques de l'alumnat de Batxillerat, oferint activitats diversificades d'acord amb les capacitats intel·lectuals pròpies de l'etapa.
- **Autonomia:** facilitar la capacitat de l'alumnat per aprendre per si mateix.
- **Activitat:** fomentar la participació de l'alumnat en la dinàmica general de l'aula, combinant estratègies que propicien la individualització amb altres que fomentin la socialització.

- **Motivació:** procurar despertar l'interès de l'alumnat per l'aprenentatge que se li proposa.
- **Integració i interdisciplinarietat:** presentar els continguts amb una estructura clara, plantejant les interrelacions entre els continguts de la Geografia i els d'altres disciplines de l'àrea de Ciències socials o d'altres àrees.
- **Rigor científic i desenvolupament de capacitats intel·lectuals** de cert nivell (analítiques, explicatives i interpretatives).
- **Funcionalitat:** fomentar la projecció pràctica dels continguts i la seva aplicació a l'entorn, a fi d'assegurar la funcionalitat dels aprenentatges en dos sentits: el desenvolupament de capacitats per a ulteriors adquisicions i la seva aplicació en la vida quotidiana.
- **Varietat en la metodologia,** ja que l'alumnat aprèn a partir de fórmules molt diverses.

3. ESTRATÈGIES DIDÀCTIQUES

Les estratègies que es poden emprar són diverses, i les considerem útils sempre i quan reunisquen els requisits bàsics següents:

- Facilitar la coherència i significativitat de l'aprenentatge.
- Afavorir l'activitat constructiva i reflexiva de l'alumnat.
- Ser flexibles per a adaptar-se a l'heterogeneïtat del nostre alumnat, i ser també motivadores.
- Potenciar la interacció professor/a-alumne/a i dels alumnes entre si.
- Potenciar la integració dels continguts conceptuals, procedimentals i actitudinals, en un enfocament competencial.

A priori no descartem cap de les estratègies existents; considerem que l'ideal és una combinació de totes elles en el procés educatiu, i d'unes o altres en funció de les necessitats plantejades en cada cas i moment.

Les estratègies que plantejem són aquestes:

- **Estratègies positives,** que considerem fonamentals com a suport de l'aprenentatge, sobretot, de continguts conceptuals, tenint en compte que la seua idoneïtat és encara major quan més teòrics i abstractes siguen aquells, i que a l'alumnat per si mateix li resulta difícil d'assolir; però és important també assenyalar que, perquè siguen significatives, hem de tenir cura de la claredat expositiva, i acompanyar-les d'activitats o treballs complementaris que possibiliten el seu enllaç amb els coneixements previs de l'alumnat. També en els plantejaments introductoris de les unitats didàctiques usarem aquest tipus d'estratègia.

- **Estratègies d'indagació,** que enfronten a l'alumnat amb situacions problemàtiques en les quals han de posar en pràctica i utilitzar reflexivament conceptes, procediments i actituds. Aquestes estratègies, ben plantejades, converteixen l'alumnat en protagonistes del seu propi aprenentatge i amplien la seua autonomia. No es tracta d'altra banda, de formar xicotets investigadors, geògrafs en el cas de la nostra matèria, sinó més bé d'introduir-los un poc en el treball i els mètodes dels especialistes.

- **Estratègies inductives i deductives,** partint, respectivament, d'allò més particular i pròxim a l'alumnat per a acabar en aspectes més generals i complexos, o d'allò més general per a concloure en allò més particular.

4. ACTIVITATS D'ENSENYAMENT-APRENTATGE

El procés d'ensenyament-aprenentatge s'organitza i concreta en un conjunt d'activitats seqüenciades, en relació amb les fases o moments en què van desenvolupant-se les unitats didàctiques.

En principi, i per a cada unitat didàctica, seguirem aquest model:

- **Fase de presentació dels continguts**, amb tres accions per part del professorat: presentació dels continguts de la unitat, motivació de l'alumnat envers el tema i avaluació dels coneixements previs.

- **Fase d'anàlisi dels continguts**, amb activitats d'aprofundiment, reforç i ampliació dels continguts bàsics.

- **Fase de síntesi i transferència**, amb activitats de recapitulació dels continguts treballats i generalització o transferència dels aprenentatges adquirits.

En relació amb l'anterior, les activitats que plantejem, i que han de servir també per a l'avaluació, són aquestes:

- **Activitats de presentació-motivació**, en què el/la professor/a té el paper determinant, i fetes a partir d'estratègies i recursos diversos: una lectura, el comentari d'una o diverses imatges, una exposició inicial dels objectius que s'hi plantejen i dels continguts a treballar...

- **Activitats d'avaluació dels coneixements previs** de l'alumnat, bé a través d'un qüestionari escrit, o de qüestions plantejades oralment a tot el grup, un debat, una pluja d'idees..., que permetran conèixer les idees, errors conceptuals, opinions i actituds de l'alumnat sobre els continguts a treballar i, actuar en conseqüència, sobre els conceptes i els procediments que han d'aprendre, i les actituds i valors que caldria fomentar.

- **Activitats de desenvolupament dels continguts**, en què l'alumnat té el paper determinant, i que permeten conèixer els nous aprenentatges (conceptes, procediments, actituds). Són imprescindibles per a l'assoliment dels aprenentatges, admeten una variada tipologia (definicions, aplicacions de termes, comentari de textos, imatges, gràfiques, confecció i comentari de mapes, gràfiques, ús de les TIC...), admeten també situacions diverses (treball individual i/o en equip), i són comunes a la majoria de l'alumnat.

- **Activitats de síntesi i transferència**, que permeten tant recapitular com també aplicar i generalitzar els aprenentatges adquirits a partir dels continguts treballats. Són activitats comunes a tot l'alumnat i es poden treballar de maneres diverses: resums, síntesis, esquemes, mapes conceptuals, aplicació a casos pràctics...

- **Activitats de reforçament** per a l'alumnat que, en el marc de l'avaluació contínua i de l'atenció a la diversitat, mostre més dificultats d'aprenentatge i perquè pugui assolir els objectius previstos per al grup. Admeten també una variada tipologia, encara que ens centrarem en aquelles aspectes en què s'hi manifesten més clarament les dificultats, procurarem unes activitats més dirigides i pautades sobre continguts més bàsics, a la vegada que, depenent de les circumstàncies i necessitats, podran ser individuals i/o en xicotet grup.

- **Activitats d'ampliació** per a que l'alumnat que, en el marc de l'avaluació contínua i de l'atenció a la diversitat, ha desenvolupat satisfactòriament les activitats proposades pugui continuar construint nous aprenentatges. Les activitats que plantejem exigeixen d'un major nivell de coneixements, poden tindre un caràcter individual i/o grupal, i les concretem en diverses possibilitats, a escollir per l'alumnat: lectura de llibres, xicotetes activitats d'investigació...

- **Activitats complementàries** fora de l'aula (eixides o visites escolars, treballs de camp..), que aborden aspectes formatius que no poden ser tractats de manera suficient i/o eficaç en l'aula, però que contribueixen al ple desenvolupament de la personalitat de l'alumnat, complementant l'acció educativa. Aquest tipus d'activitats es tracten amb més detall en l'apartat següent.

5. ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES

Continuant amb una tradició encetada des de fa molt de temps, el Departament de Geografia i Història programa per al seu alumnat diverses activitats complementàries sota

la denominació genèrica de “**Eixides a l'entorn**”.

Es tracta d'activitats basades en visites escolars, excursions, treballs de camp..., que constitueixen un complement ineludible per a l'ensenyament i la comprensió de les disciplines socials i, sobretot, són imprescindibles per a l'estudi del nostre entorn més pròxim, preferentment des de la perspectiva de facilitar el contacte i l'experiència directa amb la realitat més pròxima a l'alumnat i el desenvolupament de les actituds de valoració, respecte i conservació del patrimoni natural, històric, cultural... Aquest tipus d'activitats són, pel general, altament atractives i motivadores, i permeten d'altra banda aplicar els coneixements socials i geogràfics adquirits a l'aula, encara que després ampliant-los, i contrastant-los, amb escales més ample.

Hem d'assenyalar, finalment, que correspon al Departament, en última instància, decidir sobre la realització o no de les activitats proposades, atenent les circumstàncies diverses que puguen donar-se.

6. RECURSOS DIDÀCTICS

Per recursos didàctics hem d'entendre aquells elements, materials, objectes i, fins i tot, fets i fenòmens que serveixen com a mitjans del procés educatiu en oferir oportunitats d'aprenentatge a través del seu ús, lectura, observació, manipulació, etc.

Constitueixen un element molt important en la pràctica educativa, repercutint en l'èxit i la consecució dels objectius previstos. La seua selecció, presidida per la flexibilitat, com a criteri general, per a atendre a les distintes necessitats personals i educatives, ha de ser el resultat de les decisions de l'equip docent, atenent diversos criteris: les característiques de l'alumnat a qui van dirigits, l'adequació a la seua edat i interessos, el seu caràcter no discriminador, el tipus i varietat d'activitats que van a treballar-se, la seua potencialitat educativa, les facilitats d'utilització, el seu caràcter atractiu, innovador i motivador i la seua funció formativa, etc.

Per tal de donar resposta a la complexitat de situacions, d'interessos, d'estils d'aprenentatge..., resulta convenient que els materials siguin variats, evitant que el llibre de text, encara que molt important en aquest nivell, siga l'únic recurs educatiu.

La matèria de Geografia admet la utilització de mitjans didàctics molt diversos, que anirem utilitzant, uns i/o altres, i també en uns i/o altres moments, segons les necessitats educatives que vagen plantejant-se al llarg del procés d'ensenyament-aprenentatge:

- **Materials escrits/impresos:** llibre de text, material d'elaboració pròpia del professorat, quadern-llibreta de treball, atlas, mapes murals, mapes muts, plànols urbans, enciclopèdies, diccionaris, llibres de consulta i de lectura, premsa, revistes, etc., que permeten, alhora, nombroses aplicacions.

- **Recursos visuals fixes:** pissarra, fotografies, làmines, cartells -pòsters-...

- **Materials audiovisuals:** televisor-televisió, vídeo-DVD, films, documentals, etc., la utilitat pedagògica dels quals és de sobres coneguda.

- **Materials informàtics:** ordinador, canó projector, cd interactius, Internet..., que ofereixen noves perspectives per a l'ensenyament, conforme hem tractat en l'apartat X de la programació. L'aplicació dels mitjans informàtics a l'assignatura de Geografia és particularment indicada per al tractament, el processament i la presentació de la informació (textual, gràfica, estadística, cartogràfica...).

- **Recursos de l'entorn:** paisatges naturals, edificis emblemàtics, museus, trama urbana, paisatges configurats per les activitats econòmiques...

- **Altres materials:** paper mil·limetrat, paper vegetal, compàs, regle, transbordador d'angles, retoladors, llapis de colors, bolígrafs de colors, calculadora...

A banda, i si fa al cas, s'ha de fer referència també al material específic necessari per a l'alumnat amb necessitats educatives especials, que el poguera necessitar:

- Amb deficiència auditiva: audífon, equip d'ampliació, equips d'apropament del

senyal parlat (individuals o col·lectius)..

- Amb deficiència motora: tauler amb suport d'elements gràfics, punters, materials blis, SPC (símbols pictogràfics)...

- Amb deficiència visual: màquina d'escriure Braille, lupa, microscopi, telescopi, lupa televisió, altre material de l'ONCE...

7. RECURSOS ORGANITZATIUS

També en aquest aspecte, la flexibilitat ha de ser el criteri general.

En els recursos organitzatius hem de considerar els espais, els temps, els agrupaments de l'alumnat i la coordinació del professorat.

ELS ESPAIS

Els espais de què disposem al centre són l'aula-classe, i la biblioteca i l'aula d'audiovisuals com a espais comuns. Així mateix, i de necessitar-ho, podem utilitzar espais externs al centre, com la biblioteca municipal, museus, centres culturals, etc.

Estem d'acord en què els espais han de facilitar l'activitat educativa i estar presidits per un ambient agradable de convivència i de treball que reduïska les interferències.

Pel que fa a l'aula, que serà l'espai més habitual en el nostre procés educatiu, convindrà organitzar-la en funció de les activitats i situacions que puguen produir-se, en funció també del treball individual i/o col·lectiu de l'alumnat. En aquestes circumstàncies, convindrà dotar-la amb els recursos didàctics imprescindibles o bàsics, i disposar el mobiliari de tal manera que facilite la interacció entre el professorat i l'alumnat, i entre el mateix alumnat; s'ha de tindre en compte que, en moltes ocasions, el treball d'aula és un treball cooperatiu en què la interacció esdevé imprescindible per anar construint el coneixement individual i social.

Pel que fa a la biblioteca, li atorguem també molta importància com a lloc de treball autònom o d'equip, com a lloc de consulta, o com a espai òptim per a activitats d'indagació i recerca d'informació.

En la utilització de la sala d'audiovisuals estem condicionats per l'horari disponible, atés que aquesta és, durant bastants hores lectives, l'aula-classe d'algunes matèries com Història de l'Art, Llengua i Imatge...

Seria desitjable, i per aquest camí van les nostres reivindicacions, disposar en el nostre institut d'una aula específica de Geografia i Història, d'una aula matèria, dotada amb els recursos de tot tipus (ben ordenats, alhora que protegits, i amb una recerca més fàcil), que facilitarien la tasca educativa. També ens agradaria poder disposar de l'equipament informàtic necessari en aquesta aula perquè ens permetera fer les classes amb el nostre alumnat amb el recolzament de les TIC.

ELS TEMPS

L'organització dels temps ha de ser flexible i estar en funció de les intencions educatives i del millor aprofitament dels recursos humans i materials.

Si l'horari establert per l'administració a la nostra matèria de Geografia és de quatre hores setmanals que seran utilitzades més habitualment per a seguir la seqüència ordenada d'activitats d'ensenyament-aprenentatge de la unitat didàctica que es treballa, això no ha de constituir una cosa rígida i un obstacle per a altres activitats i necessitats que puguen sorgir; és a dir, l'horari es pot alterar per a emprendre propostes educatives que requerisquen una seqüència temporal distinta, com activitats interdisciplinars o comuns a tot el centre (activitats de final de trimestre: Nadal i Setmana Sant), eixides a l'exterior, agrupaments per a activitats de reforç i ampliació, etc.

ELS AGRUPAMENTS DE L'ALUMNAT

Enguany, la conformació d'un únic grup d'alumnat per a aquesta assignatura ha estat feta per l'equip directiu de l'institut en base a les instruccions oficials en matèria

d'ordenació acadèmica i d'organització de l'activitat docent per al curs 2017-2018.

Pel que fa a l'aula-classe, l'organització de l'alumnat estarà en funció de l'objectiu i del tipus d'activitat que es pretén, de manera que hi haurà tasques de treball individual i en xicotet o en gran grup.

Volem destacar que el treball cooperatiu facilita l'aprenentatge doncs permet el contrast de punts de vista, l'intercanvi de papers, estimula la motivació pel treball des de l'esforç social, facilita el desenvolupament de capacitats associades a l'ús del diàleg, la resolució de conflictes, l'ajuda, la responsabilitat en les tasques, etc.

L'ORGANITZACIÓ DEL PROFESSORAT

El professorat de la matèria de Geografia, junt amb els altres membres del Departament, ens reunim, setmanalment, dijous d'11:10 a 12:05 h, a banda d'altres convocatòries de caràcter extraordinari, per a tractar i prendre decisions al voltant de les nostres tasques docents, entre altres:

- El seguiment i revisió de les programacions de les matèries que tenim assignades.

- La detecció de problemes d'aprenentatge que han anat sorgit, per rebre assessorament del Departament d'Orientació i, escoltat aquest, fer les adaptacions curriculars per a l'alumnat que les precise.

- La sol·licitud d'ajut de professorat especialista (PT).

- L'elaboració de materials curriculars diversos per al nostre alumnat.

- La proposta, estudi i organització d'activitats extraescolars/complementàries, de caràcter disciplinar, i/o pluridisciplinar en coordinació amb altres departaments.

- La confecció de proves escrites d'avaluació.

- La proposta d'accions formatives en què podríem participar, atenent les nostres necessitats i interessos i la millora de la pràctica docent.

- L'estudi de propostes per a formular a l'equip directiu i/o Claustre i/o Consell Escolar.

VII. AVALUACIÓ DE L'ALUMNAT

1. CARÀCTER I FINALITAT

Tenint en compte el que disposen l'article 30 del **Reial Decret 1105/2014** i l'article 37 del **Decret 87/2015**, l'avaluació en el Batxillerat és contínua, formativa i diferenciada:

- **Contínua** perquè es duu a terme al llarg de tot el procés d'aprenentatge, observant i contrastant la seua evolució en una seqüència que inclou diversos moments o fases (avaluació inicial, formativa o processual, i sumativa).

- **Formativa** perquè l'avaluació continua segueix, sistemàticament, durant tot el període en què es desenvolupa el procés educatiu, atorgant importància a l'evolució del procés, diagnosticant necessitats i dificultats en el moment en què es produeixen, esbrinar les seues causes i, en conseqüència, introduir les modificacions adients, adequant les activitats d'ensenyament-aprenentatge programades i les estratègies didàctiques adoptades per a facilitar a l'alumnat la consecució de les competències bàsiques i dels objectius de la matèria.

- **Diferenciada** perquè el professorat de cada matèria decidirà, a la finalització del curs, si l'alumne o alumna ha aconseguit els objectius i ha aconseguit l'adequat grau d'adquisició de les competències corresponents.

d'avaluació i els estàndards d'aprenentatge avaluable de cada una d'elles.

El caràcter continu i formatiu de l'avaluació implica que l'avaluació tindrà com a finalitat detectar les dificultats en el moment en què es produeixen, analitzar les seues

causes i, en conseqüència, reorientar la intervenció educativa i adequar-la a la diversitat de capacitats, ritmes d'aprenentatge, interessos i motivacions de l'alumnat. Així mateix, el caràcter formatiu implicarà que l'avaluació siga un instrument per a la millora tant dels processos d'ensenyança com dels processos d'aprenentatge.

2. CRITERIS D'AVUACIÓ I ESTÀNDARDS D'APRENENTATGE

Com es disposa en l'article 9.1 del **Decret 87/2015**, en el procés d'avaluació contínua, com també en l'avaluació final, a l'educació Secundària Obligatòria i al Batxillerat, els referents per a la comprovació del grau d'adquisició de les competències clau i l'èxit dels objectius de l'etapa són els criteris d'avaluació i els estàndards d'aprenentatge avaluable, i que estan recollits, per a cada matèria, en el **Reial Decret 1105/2014**.

Els criteris d'avaluació, que descriuen allò que es vol valorar i que l'alumnat ha d'aconseguir, tant en coneixements com en competències, s'especifiquen en els estàndards d'aprenentatge avaluable, que concreten el que l'alumnat ha de saber, comprendre i saber fer en cada matèria, i que han de ser observables, mesurables i avaluable i permetre graduar el rendiment o èxit aconseguit, en el procés d'avaluació contínua, com per a atendre també a la diversitat.

Tenint en compte dit **Reial Decret 1105/2014**, els criteris d'avaluació i els estàndards d'aprenentatge de la matèria de Geografia d'aquest curs són els següents:

BLOC 1: LA GEOGRAFIA I L'ESTUDI DE L'ESPAI GEOGRÀFIC **CRITERIS D'AVUACIÓ**

1. Reconèixer la peculiaritat del coneixement geogràfic utilitzant les seves eines d'anàlisi i els seus procediments.

2. Identificar l'espai geogràfic com a tal en les seves ocupacions diverses, entenent-lo com a centre de relacions humanes i socials.

3. Distingir i analitzar els diferents tipus de plànols i mapes amb diferents escales, identificant-los com a eines de representació de l'espai geogràfic.

4. Analitzar i comentar el mapa topogràfic nacional E: 1/50.000.

5. Dissenyar i comparar mapes sobre espais geogràfics pròxims utilitzant els procediments característics.

6. Cercar, seleccionar i elaborar informació de contingut geogràfic obtinguda de fonts diverses i presentar-la de forma adequada.

ESTÀNDARDS D'APRENENTATGE AVUABLES

1.1. Descriu la finalitat de l'estudi de la geografia i les principals eines d'anàlisi i els seus procediments.

2.1. Identifica els diferents paisatges geogràfics.

2.2. Enumera i descriu les característiques dels paisatges geogràfics.

3.1. Utilitza adequadament les eines característiques de la ciència geogràfica.

4.1. Extreu informació del mapa topogràfic mitjançant els procediments de treball del geògraf.

4.2. Sobre mapes i plànols d'escales diferents extreu la informació.

5.1. Identifica en un paisatge les diferències entre paisatge natural i cultural.

6.1. Analitza i extreu conclusions de l'observació d'un plànol i mapa i comenta les característiques de l'espai geogràfic.

BLOC 2: EL RELLEU ESPANYOL, LA SEUA DIVERSITAT GEOMORFOLÒGICA **CRITERIS D'AVUACIÓ**

1. Distingir les singularitats de l'espai geogràfic espanyol i establir els aspectes que li confereixen unitat i els elements que ocasionen diversitat.

2. Descriure els trets del relleu espanyol, situant i analitzant les seves unitats de relleu.
3. Definir el territori espanyol subratllant les diferències de les unitats morfoestructurals.
4. Diferenciar la litologia d'Espanya distingint-ne les característiques i el modelat.
5. Utilitzar correctament el vocabulari específic de la geomorfologia.
6. Cercar i seleccionar informació del relleu obtingut de fonts diverses: bibliogràfiques, cartogràfiques, Internet o treballs de camp, presentar-la de forma adequada i assenyalar els condicionaments que el relleu pot imposar.
7. Identificar les característiques edàfiques dels sòls.

ESTÀNDARDS D'APRENTATGE AVALUABLES

- 1.1. Dibuixa i assenya la sobre un mapa físic d'Espanya les unitats del relleu espanyol i en comenta les característiques.
- 2.1. Identifica i representa en un mapa els elements del relleu que són similars i diferents del territori peninsular i insular.
- 3.1. Enumera i descriu els principals trets del relleu d'Espanya.
- 4.1. Classifica les unitats del relleu espanyol segons les seves característiques geomorfològiques.
- 5.1. Descriu sumàriament en un mapa l'evolució geològica i la conformació del territori espanyol.
- 6.1. Realitza un tall topogràfic i explica el relleu que reflecteix.
- 7.1. Enumera i descriu els elements constitutius dels diferents tipus de sòl d'Espanya.
- 7.2. Localitza en un mapa d'Espanya els diferents tipus de sòls peninsulars i insulars.

BLOC 3: LA DIVERSITAT CLIMÀTICA I LA VEGETACIÓ

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Assenyalar en un mapa d'Espanya els dominis climàtics.
2. Distingir els climes a Espanya i comentar les seves característiques (assenyalant els factors i elements que els componen per diferenciar-los).
3. Distingir els climes a Espanya i la seva representació en climogrames.
4. Comentar la informació climatològica que es dedueix utilitzant mapes de temperatures o precipitacions d'Espanya.
5. Analitzar els tipus de temps atmosfèric a Espanya utilitzant els mapes de superfície i d'altura.
6. Interpretar un mapa del temps aplicant les característiques dels tipus de temps peninsulars o insulars.
7. Obtenir i seleccionar informació de contingut geogràfic relatiu a la diversitat climàtica d'Espanya utilitzant les fonts disponibles, tant d'Internet com de mitjans de comunicació social o bibliografia.
8. Identificar les diferents regions vegetals.
9. Diferenciar raonadament les formacions vegetals espanyoles.

ESTÀNDARDS D'APRENTATGE AVALUABLES

- 1.1. Localitza en un mapa d'Espanya els diversos climes.
- 2.1. Descriu i compara els climes a Espanya i enumera els factors i elements característics.
- 3.1. Representa i comenta climogrames específics de cada clima.
- 3.2. Comenta les característiques dels diferents climes espanyols a partir dels seus climogrames representatius.

4.1. Enumera els trets dels tipus de temps atmosfèric establerts per les estacions climatològiques.

5.1. Identifica i interpreta en un mapa del temps els elements que expliquen els diversos tipus de temps atmosfèric.

6.1. Comenta un mapa del temps d'Espanya i distingeix els elements que expliquen el tipus de temps característic de l'estació de l'any corresponent.

7.1. Analitza com afecta a Espanya el canvi climàtic.

7.2. Utilitzant gràfiques i estadístiques que reflecteixen les pluges torrencials extreu conclusions mediambientals.

8.1. Identifica en un mapa els diferents dominis vegetals i en descriu i comenta les característiques.

9.1 Davant un paisatge natural identifica les formacions vegetals que apareguin.

9.2. Analitza raonadament una clisèrie.

BLOC 4: LA HIDROGRAFIA

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Explicar la diversitat hídrica de la península Ibèrica i les illes, enumerant i localitzant els diversos tipus d'elements hídrics que es poden percebre observant el paisatge.

2. Descriure les conques fluvials espanyoles situant-les en un mapa i enumerant les seves característiques.

3. Identificar els règims fluvials més característics.

4. Enumerar les zones humides d'Espanya i localitzar-les en un mapa. Comentar-ne les característiques.

5. Analitzar l'aprofitament dels recursos hídrics al nostre país, incloses les característiques de sequera i pluges torrencials del clima.

6. Obtenir i seleccionar informació de contingut geogràfic relatiu a la hidrologia espanyola utilitzant diferents fonts d'informació.

ESTÀNDARDS D'APRENENTAGE AVALUABLES

1.1. Identifica la diversitat hídrica a Espanya.

2.1. Localitza en un mapa d'Espanya les principals conques fluvials.

3.1. Relaciona els règims hídrics dels cursos fluvials amb les possibilitats d'aprofitament hídric a Espanya.

4.1. Localitza en un mapa les zones humides espanyoles. Debat un aspecte d'actualitat sobre aquest tema.

5.1. Situa en un mapa de la xarxa hidrogràfica espanyola els grans embassaments. Dedueix conseqüències i també analitza les característiques climàtiques.

5.2. Analitza i comenta gràfiques i estadístiques que reflecteixen les èpoques de sequera en relació amb un mapa de tipus de règims fluvials dels rius de la Península i en treu conclusions.

6.1. Selecciona imatges i notícies periodístiques que reflecteixin la desigualtat hídrica al país i la seva interacció amb les activitats humanes.

BLOC 5: ELS PAISATGES NATURALS I LES INTERRELACIONS NATURALES-SOCIETAT

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Descriure els paisatges naturals espanyols i identificar-ne els trets.

2. Reflectir en un mapa les grans àrees de paisatges naturals espanyols.

3. Descriure els espais humanitzats i enumerar-ne els elements constitutius.

4. Relacionar el medi natural amb l'activitat humana i descriure casos de modificació del medi per part de l'home.

5. Obtenir i seleccionar informació de contingut geogràfic relatiu als paisatges naturals i les interrelacions naturalesa-societat utilitzant fonts en què estigui disponible, tant a Internet com en bibliografia o mitjans de comunicació social.

6. Comparar imatges de les varietats de paisatges naturals.

ESTÀNDARDS D'APRENTATGE AVALUABLES

1.1. Distingeix les característiques dels grans conjunts paisatgístics espanyols.

2.1. Localitza al mapa els paisatges naturals espanyols i n'identifica les característiques.

3.1. Identifica i planteja els problemes suscitats per la interacció home-naturalesa sobre els paisatges.

3.2. Analitza algun element legislador correctiu de l'acció humana sobre la naturalesa.

4.1. Diferencia els paisatges humanitzats dels naturals.

5.1. Selecciona i analitza notícies periodístiques o imatges en els quals es percep la influència del medi en l'activitat humana.

5.2. Selecciona i analitza a partir de diferents fonts d'informació notícies periodístiques o imatges en què es percep la influència de l'home sobre el medi.

5.3. Obté i analitza la informació que apareix en els mitjans de comunicació social referida a la destrucció del medi natural per part de l'home.

6.1. Diferencia els paisatges naturals espanyols a partir de fonts gràfiques i comenta imatges representatives de cadascuna de les varietats de paisatges naturals localitzades en mitjans de comunicació social, Internet o altres fonts bibliogràfiques.

BLOC 6: LA POBLACIÓ ESPANYOLA

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Identificar les fonts per a l'estudi de la població i establir els procediments que permeten estudiar casos concrets.

2. Comentar gràfics i taxes que mostren l'evolució de la població espanyola.

3. Caracteritzar la població espanyola i identificar els moviments naturals.

4. Explicar la distribució de la població espanyola i identificar les migracions.

5. Diferenciar la densitat de població en l'espai peninsular i insular i explicar la distribució població.

6. Comentar un mapa de la densitat de població d'Espanya i analitzar-ne l'estructura.

7. Analitzar la població de les diverses comunitats autònomes i definir-ne l'evolució i la problemàtica de cadascuna.

8. Analitzar les piràmides de població de les diverses comunitats autònomes i comentar-ne les peculiaritats.

9. Explicar les perspectives de població espanyola i l'ordenació del territori.

10. Obtenir i seleccionar informació de contingut demogràfic utilitzant fonts en què estigui disponible, tant a Internet com en d'altres fonts d'informació.

ESTÀNDARDS D'APRENTATGE AVALUABLES

1.1. Utilitza les eines d'estudi de la població.

2.1. Comenta la piràmide actual de població espanyola i la compara amb alguna d'un període anterior o de previsions futures.

2.2. Distingeix les diferents piràmides de població en la seva evolució històrica.

2.3. Resol problemes de demografia referits al càlcul de taxes de població.

3.1. Aplica la teoria de la transició demogràfica al cas espanyol.

3.2. Tria dades i taxes demogràfiques que mostrin la configuració de la població d'un territori.

- 4.1. Explica els processos migratoris antics que afecten Espanya.
- 4.2. Identifica i analitza les migracions recents.
- 5.1. Comenta el mapa de la densitat de població actual a Espanya.
- 6.1. Analitza un gràfic de l'estructura de la població espanyola.
- 7.1. Compara i comenta la població de les regions que creixen i les que disminueixen la seva població.
- 8.1. Explica les relacions entre comunitats autònomes en relació amb les migracions interiors.
- 9.1. Selecciona i analitza informació sobre les perspectives de futur de la població espanyola.
- 10.1. Presenta i defensa informació sobre la població espanyola i ressalta els aspectes més significatius, utilitzant gràfics, mapes, piràmides, etc., en una presentació informàtica o exposicions en directe.

BLOC 7: L'ESPAI RURAL I LES ACTIVITATS DEL SECTOR PRIMARI

CRITERIS D'AVUACIÓ

- 1. Descriure les activitats agropecuàries i forestals especificant les característiques d'Espanya.
- 2. Distingir els paisatges agraris i establir-ne les característiques.
- 3. Analitzar adequadament un paisatge rural distingint camp, boscos i hàbitat.
- 4. Comprendre l'evolució de l'estructura de la propietat.
- 5. Identificar formes de tinença de la terra.
- 6. Explicar el sector agrari espanyol tenint en compte les seves estructures de la propietat i les característiques de les seves explotacions.
- 7. Explicar la situació del sector agrari espanyol tenint en compte el context europeu i les polítiques de la Unió Europea (PAC).
- 8. Analitzar l'activitat pesquera definint les seves característiques i els seus problemes.
- 9. Obtenir i seleccionar informació de contingut geogràfic relatiu a l'espai rural, silvícola o pesquer utilitzant fonts disponibles, tant a Internet com en mitjans de comunicació social o bibliografia.

ESTÀNDARDS D'APRENTAGE AVALUABLES

- 1.1. Identifica les activitats agropecuàries i forestals.
- 1.2. Diferencia les activitats del sector primari d'altres activitats econòmiques.
- 2.1. Situa en un mapa la distribució dels principals aprofitaments agraris.
- 2.2. Aporta els aspectes del passat històric que han incidit en les estructures agràries espanyoles.
- 3.1. Selecciona i comenta imatges que posen de manifest les característiques dels diversos paisatges agraris espanyols.
- 4.1. Defineix històricament, de forma sumària, l'estructura de la propietat.
- 5.1. Identifica i analitza les característiques dels diversos paisatges agraris espanyols.
- 6.1. Aporta dades o gràfics d'aspectes estructurals que expliquin el dinamisme d'un sector agrari donat.
- 7.1. Comenta textos periodístics que expliquin la situació espanyola en la PAC.
- 8.1. Estableix les característiques i peculiaritats de l'activitat pesquera espanyola.
- 9.1. Selecciona i analitza notícies periodístiques que tracten problemes pesquers i n'identifica l'origen.
- 9.2. Confecciona gràfics comparatius del pes específic en el PIB de les activitats agràries, ramaderes, forestals i pesqueres espanyoles enfront d'altres sectors d'activitat.

BLOC 8: LES FONTS D'ENERGIA I L'ESPAI INDUSTRIAL

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Analitzar el procés d'industrialització espanyol establint les característiques històriques que condueixen a la situació actual.
2. Relacionar les fonts d'energia i la industrialització i descriure'n les conseqüències a Espanya.
3. Conèixer els factors de la indústria a Espanya.
4. Identificar i comentar els elements d'un paisatge industrial donat.
5. Descriure els eixos de desenvolupament industrial sobre un mapa i establir-ne les característiques i les possibilitats de regeneració i canvi futurs.
6. Obtenir i seleccionar informació de contingut geogràfic relatiu a l'espai industrial espanyol, utilitzant fonts en què estigui disponible, tant a Internet com en bibliografia o mitjans de comunicació.

ESTÀNDARDS D'APRENENTATGE AVALUABLES

- 1.1. Selecciona i analitza informació sobre els problemes i la configuració de la indústria espanyola.
- 1.2. Selecciona i analitza imatges que mostrin l'evolució històrica de la indústria espanyola en una zona concreta o d'un sector concret.
 - 2.1. Relaciona el naixement de la indústria i la localització de fonts d'energia i matèries primeres al país.
 - 3.1. Estableix un eix cronològic per explicar l'evolució històrica de la industrialització espanyola.
 - 3.2. Enumera les característiques de la indústria espanyola i les seves diferències regionals.
 - 3.3. Confecciona i analitza gràfiques i estadístiques que expliquin les produccions industrials.
 - 4.1. Analitza i comenta paisatges d'espais industrials.
 - 4.2. Assenyala en un mapa els assentaments industrials més importants, distingint entre els diferents sectors industrials.
 - 5.1. Localitza i descriu les regions industrials i els eixos de desenvolupament industrial.
 - 5.2. Descriu els eixos o focus de desenvolupament industrial i les seves perspectives de futur.
 - 6.1. Descriu les polítiques industrials de la Unió Europea i la seva influència en les espanyoles.

BLOC 9: EL SECTOR SERVEIS

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Analitzar la terciarització de l'economia espanyola establint les seves característiques i la influència en el producte interior brut.
2. Identificar la presència dels serveis en el territori analitzant la seva distribució i el seu impacte en el medi.
3. Explicar el sistema de transport a Espanya distingint l'articulació territorial que configura.
4. Descriure el desenvolupament comercial establint les seves característiques i descrivint l'ocupació territorial que imposa.
5. Localitzar en un mapa els espais turístics i enumerar-ne les característiques i desigualtats regionals.
6. Obtenir i seleccionar informació de contingut geogràfic relatiu a l'activitat o a l'espai del sector serveis espanyol, utilitzant fonts en què estigui disponible, tant a Internet com en bibliografia o mitjans de comunicació social.

7. Utilitzar correctament la terminologia del sector serveis.
8. Identificar i comentar un paisatge transformat per una zona turística important.

ESTÀNDARDS D'APRENTATGE AVALUABLES

- 1.1. Identifica les característiques del sector terciari espanyol.
- 2.1. Explica la incidència que per a l'economia espanyola té el sector serveis.
- 3.1. Descric com s'articulen els mitjans de comunicació més importants d'Espanya (ferrocarrils, carreteres, ports i aeroports).
- 3.2. Comenta sobre un mapa de transports la transcendència que aquest sector té per articular el territori.
- 3.3. Descric i analitza mapes que reflecteixin un sistema de transport determinat.
- 3.4. Distingeix en un mapa els principals nodes de transport espanyol.
- 3.5. Resol problemes plantejats en un cas específic sobre vies de comunicació al nostre país.
- 4.1. Comenta gràfiques i estadístiques que expliquen el desenvolupament comercial.
- 5.1. Analitza i explica les desigualtats de l'espai turístic.
- 6.1. Comenta gràfiques i estadístiques que expliquen el desenvolupament turístic espanyol.
- 6.2. Explica com articulen el territori altres activitats terciàries.
- 7.1. Analitza i comenta imatges de l'espai destinat a transports, comercial o altres activitats del sector serveis.
- 8.1. Confecciona esquemes per analitzar la influència del sector serveis en l'economia i l'ocupació a Espanya a partir d'imatges que en reflecteixin l'impacte en un paisatge.

BLOC 10: L'ESPAI URBÀ

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Definir la ciutat.
2. Analitzar i comentar plànols de ciutats, distingint els seus traçats diferents.
3. Identificar el procés d'urbanització enumerant les seves característiques i planificacions internes.
4. Analitzar la morfologia i estructura urbana extraient conclusions del rastre de la història i la seva expansió espacial, reflex de l'evolució econòmica i política de la ciutat.
5. Analitzar i comentar un paisatge urbà.
6. Identificar el paper de les ciutats en l'ordenació del territori.
7. Descrivre la xarxa urbana espanyola i comentar-ne les característiques.
8. Obtenir i seleccionar i analitzar informació de contingut geogràfic relatiu a l'espai urbà espanyol utilitzant fonts en què estigui disponible, tant a Internet com en mitjans de comunicació social o bibliografia.

ESTÀNDARDS D'APRENTAGE AVALUABLES

- 1.1. Defineix 'ciutat' i n'aporta exemples.
- 2.1. Comenta un paisatge urbà a partir d'una font gràfica.
- 2.2. Analitza i explica el plànol de la ciutat més pròxima, o significativa, al lloc de residència.
- 3.1. Identifica les característiques del procés d'urbanització.
- 3.2. Explica i proposa exemples de processos de planificació urbana.
- 4.1. Assenyala la influència històrica en el plànol de les ciutats espanyoles.
- 4.2. Explica la morfologia urbana i assenyala les parts d'una ciutat sobre un plànol.
- 5.1. Selecciona i analitza imatges que expliquin la morfologia i l'estructura urbana d'una ciutat coneguda.
- 6.1. Explica la jerarquització urbana espanyola.

7.1. Descriu i analitza les influències mútues existents entre la ciutat i l'espai que l'envolta.

8.1. Selecciona i analitza notícies periodístiques que mostrin la configuració i problemàtica del sistema urbà espanyol.

BLOC 11: FORMES D'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Descriure l'organització territorial espanyola i analitzar l'estructura local, regional, autonòmica i nacional.

2. Explicar l'organització territorial espanyola i establir la influència de la història i la Constitució del 1978.

3. Explicar l'organització territorial espanyola a partir de mapes històrics i actuals.

4. Analitzar l'organització territorial espanyola i descriure els desequilibris i contrastos territorials i els mecanismes correctors.

5. Descriure la transcendència de les comunitats autònomes i definir les polítiques territorials que porten a terme.

6. Obtenir i seleccionar i analitzar informació de contingut geogràfic relatiu a les formes d'organització territorial a Espanya utilitzant fonts en què estigui disponible, tant a Internet com en mitjans de comunicació social o bibliografia.

ESTÀNDARDS D'APRENTATGE AVALUABLES

1.1. Localitza i explica en un mapa l'organització territorial espanyola partint del municipi i la comunitat autònoma.

2.1. Distingeix i enumera les comunitats autònomes, les principals ciutats que hi ha a cadascuna i els països fronterers d'Espanya.

3.1. Explica l'ordenació territorial espanyola a partir de mapes històrics i actuals.

3.2. Compara l'ordenació territorial actual i la de la primera meitat del s. XX.

4.1. Caracteritza l'ordenació territorial establerta per la Constitució del 1978.

4.2. Explica les polítiques territorials que practiquen les comunitats autònomes en aspectes concrets.

4.3. Enumera els desequilibris i contrastos territorials existents en l'organització territorial espanyola.

5.1. Distingeix els símbols que diferencien les comunitats autònomes.

6.1. Explica raonadament els trets essencials de les polítiques territorials autonòmiques.

BLOC 12: ESPANYA A EUROPA I AL MÓN

CRITERIS D'AVUACIÓ

1. Definir la situació geogràfica d'Espanya al món, establint la seva posició i localitzant els seus territoris.

2. Descriure el continent europeu distingint la seva estructura territorial i els contrastos físics i socioeconòmics.

3. Identificar la posició d'Espanya en la Unió Europea i enumerar les polítiques regionals i de cohesió territorial que es practiquen a Europa i que afecten el nostre país.

4. Definir la globalització explicant-ne els trets.

5. Comparar els processos de mundialització i diversitat territorial resumint les característiques de l'un i l'altre.

6. Explicar les repercussions de la inclusió d'Espanya en espais socioeconòmics i geopolítics continentals i mundials, utilitzant fonts diverses basades en material bibliogràfic o en línia i en opinions exposades als mitjans de comunicació social.

ESTÀNDARDS D'APRENENTATGE AVALUABLES

1.1. Localitza en un mapa les grans àrees geoeconòmiques i assenyala aquelles amb les quals Espanya té més relació.

1.2. Identifica aspectes rellevants d'Espanya en la situació mundial.

1.3. Localitza la situació espanyola entre les grans àrees geoeconòmiques mundials.

2.1. Explica la posició d'Espanya en la Unió Europea.

3.1. Extreu conclusions de les mesures que la Unió Europea pren en política regional i de cohesió territorial que afecten Espanya.

3.2. Comenta notícies periodístiques o textos que expliquen la posició d'Espanya en la Unió Europea.

4.1. Identifica i descriu els trets de la globalització amb exemplificacions que afecten el nostre país.

5.1. Confecciona quadres comparatius de l'aplicació a casos concrets del concepte mundialització i el concepte diversitat territorial.

6.1. Explica les repercussions de la inclusió d'Espanya en espais geopolítics i socioeconòmics continentals i mundials a partir de diferents fonts d'informació geogràfica.

3. PROCEDIMENTS I INSTRUMENTS D'AVUACIÓ

A l'hora d'obtenir informació per a valorar el procés educatiu es faran servir diferents procediments o mitjans que puguin permetre, per això, una informació diversa, contrastable i complementària que avalue efectivament els diversos aspectes d'aquest procés: nivell d'aprenentatge de l'alumnat, adequació dels objectius, continguts i tipologia (conceptes, procediments i actituds), temporalització, adequació dels materials curriculars, relacions entre l'alumnat i entre aquest i el professorat, etc.

Les dades obtingudes s'enregistraran en els documents adients, que constitueixen els instruments d'avaluació, els quals recolliran escales de valoració, com: sempre, de vegades, no mai; molt, escassament; si, no; 0 a 10 punts; etc.

Els procediments d'avaluació proposats són els següents:

L'OBSERVACIÓ SISTEMÀTICA DE L'ALUMNAT

Pot ser molt útil per a informar-nos sobre motivacions, interessos, progressos, dificultats, comportaments i actituds, etc. A banda de l'assistència i la puntualitat a les classes, i a les activitats extraescolars que s'hi organitzen, l'observació se centrarà en aspectes com:

- L'aprofitament del temps a classe, i en activitats fóra de l'aula, i la diligència davant el treball.

- L'actitud davant l'aprenentatge.

- L'hàbit de treball individual i en equip: mostres d'interés, ajut als companys...

- El grau de reflexió i tolerància en discussions, debats i posades en comú: originalitat, capacitat i qualitat dels arguments, respecte que mostren davant les opinions de la resta de companys/es, capacitat de reconèixer errades...

- Habilitats i destreses.

- Avanços en l'assimilació dels continguts conceptuals, procedimentals i actitudinals

- Expressió oral i comunicació escrita d'informació, a través de les intervencions a classe (debats, posades en comú d'equips, resolució d'activitats...).

- El maneig del vocabulari específic de la matèria, etc.

EL TREBALL DIARI

Aquest procediment, que considerem com un dels més vàlids per a avaluar l'alumnat, s'entén com la realització, obligatòria, de les tasques individuals o en grup que s'encomanen, tant a casa, o en eixides extraescolars/complementàries, com sobretot les fetes a classe, intentant crear en l'alumnat un hàbit de treball des del començament del

curs. A banda del control sobre la seua realització, en temps, forma i correcció, l'anàlisi de les tasques realitzades per l'alumnat, ens permetrà al professorat una vertadera avaluació formativa, ja que:

- Detectem els progressos i dificultats de l'alumnat.
- Observem com van produint-se els aprenentatges i les estratègies que usen.
- Analitzem errades i detectem deficiències de la metodologia o activitats fetes fins al moment.
- Serveix de motivació, estímul continu i feedback per a l'alumnat.

TREBALLS MONOGRÀFICS

Sota les orientacions, indicacions i decisions del professorat en l'organització d'aquesta activitat, la selecció de temes, recursos, etc., l'alumnat, individualment o en equip, haurà de realitzar i presentar obligatòriament diversos treballs monogràfics al llarg del curs, i amb un progressiu grau d'aprofundiment, de xicotets projectes d'investigació o treballs de camp sobre els aspectes geogràfics que s'estudien en la matèria, a l'escala territorial que s'establisca (local, comarcal, regional, nacional, continental o mundial).

Aquests treballs serviran per a avaluar la implicació de l'alumnat en el seu propi procés d'aprenentatge, el seu grau d'autonomia en el maneig i contrast de fonts, el domini de les tècniques usades, la competència lingüística, etc.

Es valoraran, entre altres aspectes:

- El lliurament complet del treball, i en els terminis fixats.
- L'originalitat.
- La presentació formal.
- La correcció en l'ús de la llengua: lèxica, ortogràfica, sintàctica; incorporació del vocabulari propi de la Geografia.
- L'obtenció i inclusió d'informació variada a partir de fonts diverses, contrastant-les, criticant-les i fent síntesis conclusives.
- L'ús de les TIC (com a font, emmagatzemant d'informació, suport de presentació del treball...).
- El grau d'autonomia en la confecció del treball.
- De ser en equip, el grau de participació de cada un dels components.
- La comunicació oral organitzada, precisa i coherent dels resultats, etc.

4. CRITERIS DE QUALIFICACIÓ

Qualificació dels períodes d'avaluació

La qualificació de l'alumnat (d'1 a 10 punts; el NP és reserva a la convocatòria extraordinària de juny) s'obtindrà d'acord amb els següents criteris:

- **La nota de cada avaluació** s'obtindrà així:
 - 90% (9 punts), corresponent a la nota dels exàmens parcials (dos per cada període d'avaluació). Cal traure una nota d'almenys 3,5 punts per poder fer la mitjana dels exàmens, els quals es consideren aprovats quan en aquesta s'obté una puntuació de 5 o més punts, o de 4 punts quan, en afegir la puntuació corresponent a l'actitud, aquesta és d'1 punt i, per tant, la qualificació final suma 5 punts.
 - 10% (1 punt), corresponent al treball i l'actitud de l'alumne/a, en què es consideraran els següents aspectes:
 - Assistència (en el cas de menys de dos faltes sense justificar).
 - Realització correcta, i en temps i forma, de les activitats diàries, les quals es corregiran a classe.
 - Realització correcta, i en temps i forma, dels treballs monogràfics obligatoris, individuals i/o grupals, que aniran indicant-se en cada període d'avaluació, i

que ordinàriament seran presentats en escriptura manual (i excepcionalment, a criteri del professorat) en l'ordinador. La no realització d'aquests treballs baixarà la nota global fins a 1 punt.

Les faltes no justificades, els retards a classe, la poca atenció i la falta de treball poden baixar la nota o ser motiu per a suspendre l'assignatura.

Observacions sobre els exàmens:

- Per poder presentar-se als exàmens, l'alumnat haurà de lliurar, obligatòriament, un resum dels temes objecte d'examen.

- Es faran el dia acordat durant l'horari de matí i, excepcionalment (a criteri del professorat), per la vesprada.

- Si un/a alumne/a o alumna no s'hi presenta, haurà de portar un justificant mèdic per poder fer lo un altre dia.

- La mitjana aritmètica dels dos exàmens d'avaluació s'hi farà a partir d'una nota mínima de 3'5 punts en ambdós casos.

- Observacions sobre les faltes de l'alumnat:

Segons allò acordat pel Departament, i pels representants de la COCOPE del Centre, l'alumnat que, injustificadament, falte a classe un 20% o més de sessions de Geografia d'Espanya, per a cada un dels períodes d'avaluació no obtindrà una avaluació positiva en el període concret en què s'hagen produït, y haurà de presentar-se a l'examen que s'hi realitzarà a final de curs i que considerarà tota la matèria treballada a l'aula en eixe període o períodes.

Recuperacions:

- Els exàmens de recuperacions es faran després de la 1^a i 2ª avaluació. L'última avaluació no tindrà recuperació; en cas de suspendre aquesta última avaluació, es considerarà, per a la seua recuperació, l'evolució de l'alumne/a al llarg del curs respecte al seu rendiment acadèmic i actitud envers l'assignatura .

- Per poder presentar-se a als exàmens de recuperació, l'alumnat haurà de lliurar, obligatòriament, un resum dels temes objecte d'examen, en escriptura manual (i excepcionalment, a criteri del professorat) en l'ordinador.

Qualificació de final de curs:

La nota final serà el resultat de la mitjana aritmètica de les notes globals de cada un dels períodes d'avaluació. Per a arrodonir la qualificació, es considerarà el criteri del professorat en relació amb l'evolució de l'alumne/a al llarg del curs respecte al seu rendiment acadèmic i actitud envers l'assignatura.

5. RECUPERACIÓ EN CONVOCATÒRIA EXTRAORDINÀRIA

- Al començament o al final de la realització de la prova extraordinària de recuperació de JUNY, l'alumnat suspès a la convocatòria ordinària de maig haurà de lliurar al professorat de la matèria el treball, escrit o fet a mà i no mai en ordinador, en què figuraran els resums dels temes objecte d'examen i, la resta de treballs realitzat al llarg del curs.

- L'examen de juny, que inclourà qüestions i activitats diverses (sobre conceptes, tècniques del treball del geògraf, etc.) es referirà als temes treballats al llarg del curs.

- La nota del treball realitzat per l'alumne comptarà fins a un 10% (1 punt) de la qualificació final, i la de l'examen fins a un 90% (9 punts).

- La qualificació final de la convocatòria extraordinària de juny serà d'1 a 10 punts, o d'NP per a l'alumnat que no s'hi haja presentat a les proves.

6. ACTIVITATS DE REFORÇ I AMPLIACIÓ

En el marc de l'avaluació contínua, pel que fa al període ordinari, s'establiran activitats de reforç i ampliació per a l'alumnat que les necessite. Les característiques d'aquestes activitats, que ja han estat plantejades en l'apartat VI de la programació, es tracten també en l'apartat VIII, corresponent a les mesures d'atenció a l'alumnat amb necessitat específica de suport educatiu o compensació educativa.

VIII. MESURES D'ATENCIÓ A L'ALUMNAT AMB NECESSITAT ESPECÍFICA DE SUPORT EDUCATIU O AMB NECESSITAT DE COMPENSACIÓ EDUCATIVA

Al Batxillerat la diversitat de l'alumnat és també un fet evident, i cal adoptar mesures que l'atenguen, essent perfectament vàlides aquelles ja establides per l'administració educativa per a l'etapa d'Educació Secundària Obligatòria, a les quals ens remetem.

En el cas de l'alumnat d'Educació Secundària Obligatòria, l'atenció a la diversitat es regeix pel que es disposa, amb caràcter general, en els capítols I i II del Títol II de la **Llei Orgànica 2/2006**, i amb allò establert específicament respecte a l'alumnat amb necessitat específica de suport educatiu en l'article 9 del **Reial Decret 1105/2014**.

En base a l'anterior, la intervenció educativa haurà d'adaptar-se a la persona, reconeixent les seues potencialitats i necessitats específiques. Des d'aquest plantejament, es vetllarà pel respecte a les necessitats de l'alumnat, als seus interessos, motivacions i aspiracions a fi que tot l'alumnat obtinga el màxim desenvolupament personal, intel·lectual, social i emocional, així com el màxim grau d'èxit dels objectiu i competències de l'etapa educativa.

Parlem d'alumnat que requereix d'una atenció educativa diferent a l'ordinària, per presentar necessitats educatives especials (discapacitat, trastorns greus de conducta), per dificultats específiques d'aprenentatge, TDAH, per les seues altes capacitats intel·lectuals, per haver-se incorporat tard al sistema educatiu, o per condicions personals o d'història escolar...

Envers aquest alumnat, les administracions educatives i els centres han d'establir les mesures curriculars i organitzatives oportunes per a aconseguir el que s'ha indicat.

Tenint en compte la normativa educativa vigent (estatal i autonòmica), i també les orientacions i propostes al respecte de l'anterior a normativa autonòmica (l'**Ordre de 18 de juny de 1999**, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència; l'**Ordre de 4 de juliol de 2001**, de la Conselleria de Cultura i Educació, l'**Ordre de 14 de març de 2005**, de la Conselleria de Cultura, Educació i Esport), per a aquest alumnat afectat per alguna/es de les circumstàncies esmentades, el pla d'actuació contempla diferents mesures:

- De suport ordinari: aquelles que suposen una adaptació metodològica de les estratègies organitzatives o de la distribució temporal del currículum, sense que això supose transformació o eliminació d'elements prescriptius d'aquest, és a dir, continguts, criteris d'avaluació i estàndards d'aprenentatge avaluable.

D'acord amb l'article 22.1 del **Decret 87/2015**, són mesures ordinàries: el suport en grups ordinaris, els agrupament flexibles, els reforços, els desdoblaments de grups, les adaptacions d'accés al currículum que no impliquen l'adopció de mesures de caràcter extraordinari, l'orientació educativa, psicopedagògica i professional, la tutoria, i la integració de matèries en àmbits de coneixement en el primer curs com a mesura de transició des de l'Educació Primària a l'Educació Secundària Obligatòria. També seran mesures ordinàries aquelles altres que, en el marc de la normativa vigent, puga proposar

el centre com a part del seu projecte educatiu.

- De suport extraordinari. Són mesures de suport extraordinàries aquelles mesures o programes que suposen la transformació significativa d'un o més dels elements prescriptius del currículum, la flexibilització de la duració de l'etapa, així com aquelles mesures d'accés al currículum que requereixen recursos personals, organitzatius i/o materials de caràcter extraordinari. Aquestes mesures es determinaran com una resposta individualitzada a l'alumnat amb necessitat específica de suport educatiu, amb l'avaluació psicopedagògica prèvia, quan s'hagen mostrat insuficients altres mesures de suport ordinàries.

D'acord amb l'article 22.2 i 22.3 del **Decret 87/2015**, són mesures extraordinàries: les adaptacions d'accés al currículum que impliquen l'adopció de mesures de caràcter extraordinari significativament diferents de les que els centres educatius de manera general poden oferir, les adaptacions curriculars individuals significatives, els programes de millora de l'aprenentatge i del rendiment, així com aquells altres programes específics de tractament personalitzat per a l'alumnat amb necessitat específica de suport educatiu. També es consideraran mesures extraordinàries la repetició de curs, atés el caràcter excepcional d'esta mesura indicat en l'article 22.1 del **Reial Decret 1105/2014**, de manera que esta mesura es prendrà després d'haver esgotat les mesures ordinàries de reforç i suport per a resoldre les dificultats d'aprenentatge de l'alumne o alumna, així com el conseqüent pla específic personalitzat de l'alumne o alumna durant el curs repetit. D'altra banda, també tindrà la consideració de mesura extraordinària la prolongació de l'escolarització de l'alumnat en l'etapa un any més, segons indica l'article 16.3 del mencionat Reial Decret.

Des de la incorporació de l'alumnat al centre docent, serà responsabilitat de l'equip docent (en què forma part el professorat d'aquesta matèria), coordinat pel tutor o tutora, informar el departament d'orientació de les possibles necessitats específiques de suport educatiu, des del mateix moment que es detecten, per a procedir a realitzar la corresponent avaluació psicopedagògica prèvia a l'adopció de mesures de suport i reforç corresponents. Aquestes mesures podran adoptar-se en qualsevol moment de l'etapa, i seran objecte de seguiment i revisió a fi d'introduir les modificacions que calga.

Atenent les valoracions i indicacions fetes pel Departament d'Orientació, el professorat de la matèria de Geografia realitzarà les adaptacions curriculars adients per tal de donar una resposta educativa ajustada a les necessitats de l'alumnat que presenta necessitats de suport educatiu.

A hores d'ara, pel que fa la situació del nostre alumnat de la matèria de Geografia, la majoria d'alumnes, sinó tots ells, atenent els informes del Departament d'Orientació, s'hi troba en condicions de seguir el currículum ordinari, amb la programació que hem dissenyat, encara que flexibilitzant-la i adequant-la a les característiques individuals; de detectar-se dificultats educatives s'hi proposaran adaptacions curriculars no significatives, o significatives, per a la qual cosa procurarem els recursos mínims necessaris per a emprendre-les.

IX. ELEMENTS TRANSVERSALS

La presència dels elements transversals del currículum, alguns dels quals s'hi relacionen molt estretament amb la matèria de Geografia, ha estat recollida en els objectius, continguts, criteris d'avaluació i estàndards d'aprenentatge que figuren en aquesta programació.

Del que es tracta, a continuació, és de valorar la importància d'aquests i de mostrar i, com, des de la matèria, es contribueix al seu tractament i desplegament.

1. FOMENT DE LA LECTURA

Aquest element transversal es relaciona amb la competència de Comunicació lingüística, i està present en tot el currículum de la matèria.

La importància de la lectura és multidimensional. D'una banda, és una activitat instrumental, pràctica, que permet comprendre, analitzar i utilitzar textos escrits per a obtenir informació, desenvolupar coneixements, millorar i ampliar el vocabulari, i escriure amb major correcció ortogràfica i sintàctica. D'altra banda, és una activitat que proporciona goig i contribueix a l'enriquiment personal i a la socialització, ja que exercita les capacitats de reflexionar, raonar, valorar, argumentar, crear opinió i criticar; també desenvolupa l'atenció, la imaginació i la creativitat; impulsa el gust per conèixer i accedir a altres aprenentatges; ajuda a descobrir els propis gustos i sentiments; facilita la comunicació amb els altres i fomenta l'oci creatiu. És per tot això que la lectura és un factor clau per a conduir l'alumnat a l'èxit escolar, i la necessitat d'un pla de foment d'aquesta, que promoga, organitzi i orienti la capacitat, l'hàbit i el gust per llegir.

Conscients i convençuts de la importància de la lectura i de la comprensió lectora, i per tal de contribuir en aquesta estratègia pedagògica, el professorat de Geografia segueix les pautes flexibles d'actuació del Pla lector del centre, aprovat pel Claustre i pel Consell Escolar al febrer de 2013, i que forma part, des d'aleshores del PEC.

2. COMUNICACIÓ AUDIVISUAL.TECNOLOGIES DE LA INFORMACIÓ I COMUNICACIÓ

L'aplicació de les tecnologies de la informació i la comunicació al treball de l'aula es una peça clau en l'educació i formació de les noves generacions. La seua importància social i el lloc preferent que ocupen ja en la vida del nostre alumnat exigeixen la seua presència en la tasca educativa, en un projecte modern i actual, de manera que, a més del seu valor motivador, l'alumnat adquireix els coneixements i les destreses necessaris per a fer front amb garanties d'èxit a la seua utilització en els entorns d'aprenentatge, familiars i d'oci.

La Geografia, tant pel seu objecte d'estudi com pels procediments metodològics que usen com també per la importància en ella de la informació, resulten particularment adequades per a que l'alumnat desenvolupe les capacitats relacionades amb l'ús de la informació i dels mitjans que la canalitzen i la processen, especialment els relacionats amb les TIC, manejant la informació de forma rigorosa i crítica, en un procés que comença amb la recollida de dades i finalitza amb la recerca d'interpretacions i elaboració de conclusions.

En la nostra matèria la inclusió de les TIC queda recollida ben explícitament en els diversos elements que conformen el nostre currículum: objectius, continguts, criteris d'avaluació, metodologies..

Per altra part, les TIC s'hi associen a la Competència digital, el contingut de la qual i les contribucions de la Geografia han estat assenyalades en l'apartat III, relatiu a les competències, d'aquesta programació.

Sense oblidar ni relegar altres recursos i mitjans més tradicionals, el professorat de Geografia fomentarà en el seu alumnat el coneixement i l'ús de les TIC a través de mesures i actuacions com poden ser les següents:

- Exposicions i explicacions del professorat i/o de l'alumnat amb el recolzament de les TIC.
- Activitats de consulta, obtenció, selecció, emmagatzemament, processament d'informació, instrument de representació textual i gràfica de la informació recollida, i

d'elaboració i presentació de documents i treballs, fent servir les TIC.

- Coneixement i utilització de pàgines web de recursos educatius per al treball a l'aula i fora d'ella (educacion.es, Portal Mestre a Casa, Averroes, Educat...).
- Projectes específics d'investigació a Internet: webquests.
- Utilització del correu electrònic i de xats, per als contactes educatius entre el professorat i l'alumnat i entre aquest mateix.
- Ús de CD amb recursos multimèdia i enciclopèdies virtuals (www).

Mitjançant aquestes i altres activitats, l'alumnat va adquirint i consolidant també coneixements bàsics en informàtica (components bàsics de l'ordinador, apertura i tancament d'aplicacions, creació de documents, gravació i recuperació, accés a la informació continguda en CD, còpia dels documents en impressores i escàners, ús de software o programes bàsics -processadors de textos, editors gràfics, fulls de càlcul, programes de presentacions... -, etc.), d'Internet (cercadors, accés a pàgines web...), etc.

I són molts els avantatges de la utilització de les TIC en la nostra matèria; entre altres, les següents: realització de tasques de manera ràpida, còmoda i eficient; accés a una gran quantitat d'informació de manera ràpida; realització d'activitats interactives; desenvolupament de la iniciativa i de les capacitats de l'alumnat; aprenentatge a partir de les errades; el treball personal autònom i el treball cooperatiu o en grup; motivació de l'alumnat; flexibilitat horària...

3. EDUCACIÓ CÍVICA I CONSTITUCIONAL

Aquest element transversal està associat a la competència clau anomenada "Competències socials i cíviques", que fa possible comprendre la realitat social en què es viu, cooperar, conviure i exercir la ciutadania democràtica en una societat plural, i també comprometre's a millorar-la. Integra coneixements diversos i habilitats complexes que permeten participar-hi, prendre decisions, triar com cal comportar-se en situacions determinades i responsabilitzar-se de les eleccions i decisions preses.

Aquesta competència està estretament vinculada al propi objecte d'estudi de la matèria de Geografia. I pot dir-se que tot el currículum, d'una manera més o menys directa, contribueix a aquesta competència, ja que la comprensió de la realitat social, actual i històrica, és el propi objecte d'aprenentatge, però ho farà realment des de la perspectiva que el coneixement sobre l'evolució i organització de les societats, dels seus èxits i dels seus problemes, ha de poder utilitzar-se per l'alumnat per a desear-se'n socialment.

Les contribucions de la matèria a aquest element transversal ja han estat assenyalats en l'apartat III. Competències, d'aquesta programació, pel que fa al seu paper en el desenvolupament de les "Competències socials i cíviques".

4. EMPRENEDORIA

Aquest element transversal, que té un tractament específic en la matèria de "Iniciació a l'activitat emprenedora i empresarial", s'associa amb la competència clau "Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor", que defineix l'emprenedoria com la capacitat de transformar les idees en actes. Inclou la creativitat, la innovació i l'assumpció de riscos, però també la capacitat per a planificar i gestionar projectes per a aconseguir un fi. És a dir, que es tracta d'un concepte que traspasa el merament econòmic i que inclou un conjunt de competències, coneixements, actituds, qualitats, destreses i valors que mobilitzen les persones perquè contribuïsqen a la societat i asseguruen el benestar de la comunitat.

Per una banda, la competència es refereix, d'una banda, a l'adquisició de la consciència i l'aplicació d'un conjunt de valors i actituds personals interrelacionades, com ara la responsabilitat, la perseverància, el coneixement de si mateix i l'autoestima, la

creativitat, l'autocrítica, el control emocional, la capacitat de triar, de calcular riscos i d'afrontar problemes, i també la capacitat de demorar la necessitat de satisfacció immediata, d'aprendre dels errors i d'assumir riscos.

D'altra banda, aquesta competència remet a la capacitat de triar amb criteri propi, d'imaginar projectes, i de tirar endavant les accions necessàries per a desenvolupar les opcions i els plans personals -en el marc de projectes individuals o col·lectius-, responsabilitzant-se'n, tant en l'àmbit personal, com en el social i laboral.

Les contribucions de la matèria a aquest element transversal ja han estat assenyalats en l'apartat III. Competències, d'aquesta programació, pel que fa al seu paper en el desenvolupament de la competència clau "Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor".

X. AVALUACIÓ DE LA PRÀCTICA DOCENT I INDICADORS D'ÈXIT

D'acord amb el que mana la legislació educativa, en el marc de l'avaluació contínua i formativa del procés educatiu, i paral·lelament a l'avaluació de l'alumnat, les dades obtingudes de la qual hauran de servir també de referent, s'hi farà l'avaluació del procés d'ensenyament i de la pràctica docent, per tal de revisar-lo, reajustar-lo i millorar-lo, amb la finalitat de corregir les dificultats que van produint-se en els diversos elements que s'hi troben implicats: l'adequació dels objectius i continguts amb les necessitats reals, l'adequació també dels mètodes i estratègies emprats, les activitats programades, l'organització dels espais i temps, els recursos, les propostes d'adaptació curricular, etc.

Es tracta, en definitiva de detectar les dificultats produïdes en els processos d'ensenyament i aprenentatge, esbrinar les seues causes i modificar, si és el cas, aquells aspectes de la pràctica docent que es mostren com a poc adequats.

En relació amb tot l'anterior, i d'acord també amb la normativa, en finalitzar el curs acadèmic el professorat avaluarà la programació didàctica, en els elements que la configuren, reflectint en el llibre d'actes del Departament els resultats de l'avaluació, per a, si és el cas, adequar, en una proposta de millora els seues elements a les noves necessitats. En base a aquesta avaluació, les propostes de millora que es realitzen sobre la programació hauran de figurar en les programacions didàctiques del següent curs escolar.

En el procés d'avaluació contínua, i en finalitzar també el curs acadèmic, poden servir d'indicadors d'èxit de la pràctica docent, els següents, entre altres:

- Anàlisi dels resultats acadèmics.
- En relació amb aquest anàlisi, valoració de la proposta de programació de la matèria, en els diversos elements que la constitueixen (objectius, continguts, criteris, metodologies, recursos...), i modificacions de millora realitzades, etc., a dos nivells:
 - General del grup.
 - Individual: estudi de casos d'alumnes en concret, en base al principi d'atenció a la diversitat.

Pego, setembre de 2016

DOCUMENT ANNEX I: PROGRAMACIÓ D'AULA

